

ΘΕΜΕΛΙΩΔΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙΣ

Αἱ πρῶται Ἀρχαὶ
εἰς τὴν
Ἑλληνικὴν Θρησκείαν τοῦ Δωδεκαθέου

Εἰσαγωγή

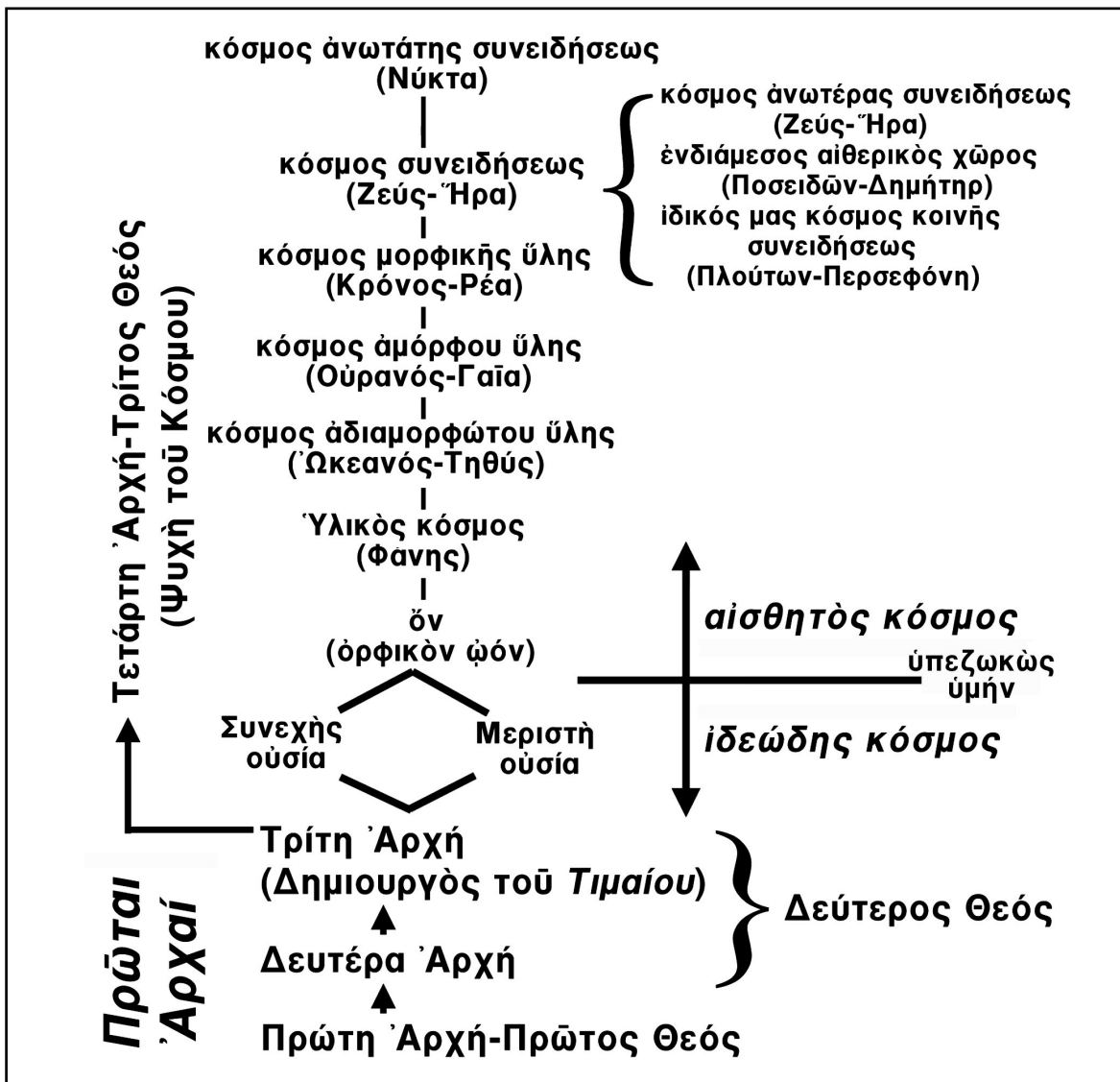
Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀντίληψιν ὁ Κόσμος διαιρεῖται “ὀριζοντίως” εἰς τὸν αἰσθητὸν Κόσμον καὶ τὸν ἰδεώδη Κόσμον (ιδεὲ σχῆμα). Ὁ αἰσθητὸς Κόσμος συντίθεται διὰ τῆς δημιουργικῆς δράσεως τῶν δύο κοσμογονικῶν οὐσιῶν αἱ ὁποῖαι παράγουν τὸ βασικὸν σωματίον τῆς ὕλης, τὸ ὀρφικὸν ῥὸν ἢ πλατωνικὸν ὄν. Περαιτέρω, διὰ τῆς δράσεως τοῦ θείου νόμου τῆς Ἐξελίξεως προχωρεῖ ἡ διαμόρφωσις τῆς ὕλης, ἡ ἐμφάνισις τῆς συνειδήσεως καὶ ἐν τέλει ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἀνωτέρας Συνειδήσεως ἣτις ἔχει μορφήν ἀτομικὴν παραγομένης τῆς Θείας Ἱεραρχίας τῶν Θεῶν. Ἐδῶ δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὰ τοῦ αἰσθητοῦ Κόσμου (Κοσμογονία, Ψυχογονία, Θεογονία) καθὼς ἔχομε γράφει περὶ αὐτοῦ ἐκτενῶς εἰς τὸ πόνημά μας *Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ*.

Ὁ ἰδεώδης Κόσμος ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐνσωματωμένα εἰς τρεῖς Ὑποστάσεις ἢ Θεούς. Ὁ Πρῶτος Θεὸς περὶ τοῦ ὁποῖου ἀναλυτικῶς περαιτέρω ἀναφέρομε ταυτίζεται γενικῶς μὲ τὸν Θεὸν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ εἶναι ὁ φορεὺς τοῦ Κόσμου τῶν Ἰδεῶν. Ἐξ αὐτοῦ διὰ βουλευτικῆς-γεννητικῆς ἐνεργείας παράγονται ὁ Δεύτερος καὶ ὁ Τρίτος Θεός.

Ὁ σύμπας Κόσμος χωρίζεται, ἐπίσης, “καθέτως” εἰς δύο συνιστάμενος ἐκ τῶν δύο δημιουργικῶν οὐσιῶν (ἢ ἀρχῶν) αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸ ὑπόστρωμα τοῦ Κόσμου.

Ἡ φιλοσοφικὴ θεμελίωσις τῆς Ἑλληνικῆς Θρησκείας

Ἡ φιλοσοφικὴ θεμελίωσις τῆς Ἑλληνικῆς Θρησκείας ἄρχεται συστηματικῶς ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος. Ποῖαι αἱ μεταφυσικαὶ-θεολογικαὶ ἀντιλήψεις τοῦ Πλάτωνος; Στοιχεῖα τῶν ἀντιλήψεων τούτων εὐρίσκομε εἰς τοὺς δημοσιευμένους διαλόγους, ὅμως ὁ Πλάτων ἀναλυτικῶς ἀνέπτυσε τὰς ἀπόψεις του κατὰ τὴν προφορικὴν διδασκαλίαν του τὴν ὁποῖαν διασώζει ὁ Ἀριστοτέλης· καὶ εἴμεθα βέβαιοι διὰ τὴν ὀρθότητα ὧσων μεταφέρει ὁ Ἀριστοτέλης διότι οὐδεὶς εἰς τὴν Ἀρχαιότητα διέψευσε τὴν ἀκρίβειάν

των [τὰ περὶ Πλάτωνος λεγόμενα τοῦ Ἀριστοτέλους συνέλεξαν καὶ ἐσχολίασαν οἱ Κ. Gaiser (Platons ungeschriebene, 1963) καὶ Η. J. Krämer (Arete Platon und Aristoteles, 1967)]. Ὅθεν, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ὁ Πλάτων διαιρεῖ τὸ σύνολον τῆς πραγματικότητος ἀφ' ἑνὸς “ὀριζοντίως” καὶ ἀφ' ἑτέρου “καθέτως”: “Ὀριζοντίως” διαιρεῖ τὸν Κόσμον εἰς τρία τμήματα: εἰς τὰς Ἰδέας, τοὺς εἰδητικούς ἀριθμούς καὶ τὰ αἰσθητά. Βεβαίως δυνάμεθα νὰ περιορίσωμε τὴν διαίρεσιν εἰς δύο μόνον μέρη καθὼς προφανῶς οἱ εἰδητικοὶ ἀριθμοὶ ἀποτελοῦν μέρος τοῦ Κόσμου τῶν Ἰδεῶν· ὅθεν φθάνομε εἰς τὸν ἔκτοτε κυριαρχοῦντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν διανόησιν διμερῆ χωρισμὸν τοῦ Κόσμου διακρινομένου εἰς ἰδεώδη Κόσμον καὶ εἰς αἰσθητὸν Κόσμον. Ὁ “ὀριζοντίως” χωρισμὸς συνοδεύεται ἀπὸ τὸν “κάθετον” δυῖσμὸν τῶν δύο κοσμογονικῶν οὐσιῶν, τοῦ Ἐνὸς καὶ τῆς ἀορίστου Δυάδος [ταυτιζομένων ἀσφαλῶς πρὸς τὸ “πέρας” καὶ “ἄπειρον” τοῦ Φιλήβου], αἱ ὁποῖα παρομοιάζονται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μὲ τὸ “εἶδος” καὶ τὴν “οὐσίαν” τοῦ ἰδικοῦ του συστήματος καὶ ρητῶς ἀναφέρεται ὅτι αὐταὶ ἔχουν μελετηθῆ ὑπὸ τῶν προπλατωνικῶν πυθαγορείων. Ἡ ἀντίδρασις μεταξὺ τῶν δύο οὐσιῶν “παράγει” τὰς ἰδέας [ὡς διαφαίνεται εἰς τὸν Φιλήβου] καὶ καθὼς αἱ Ἰδέαι εἶναι τὸ αἷτιον τῆς γενέσεως ἀπάντων τῶν ὑπαρκτῶν αἱ οὐσίαι καθίστανται, κατὰ τὸν Πλάτωνα, τὸ κοινὸν συστατικὸν τοῦ Κόσμου (Μετὰ τὰ Φυσικά, 987b A 6, 22-30): «Ἐπεὶ δ' αἷτια τὰ εἶδη τοῖς ἄλλοις, τὰ κείνων στοιχεῖα πάντων ὤηθη τῶν ὄντων εἶναι στοιχεῖα... κατὰ μέθεξιν τοῦ Ἐνὸς τὰ εἶδη εἶναι... τὸ δ' ἀντὶ τοῦ ἀπειρου...».

Ὅθεν, ἔκτοτε ἡ Ἑλληνικὴ Θρησκεία κινεῖται καὶ ἀναπτύσσεται ἔχουσα ὡς θεμελιώδεις ἄξονας ἀφ' ἑνὸς τὸν Κόσμον τῶν Ἰδεῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἐκ τῶν δύο οὐσιῶν ὑπόστρωμα τοῦ σύμπαντος Κόσμου.

Ὡς πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἰδεώδους κόσμου φαίνεται ἐκ τῆς δευτέρας καὶ ἔκτης Ἐπιστολῆς τοῦ Πλάτωνος ὅτι οὗτος ἐδίδασκε ὅτι ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν Θεῶν. Μάλιστα, ὁ Νουμήνιος γράφει ὅτι ἦτο ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης ὅστις ὠμίλει διὰ τὴν ὑπαρξίν τῶν τριῶν Θεῶν καὶ μάλιστα μὲ τοὺς ὅρους τοὺς ἀρμόζοντας εἰς ἕνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν. Ὁ δὲ Πλωτῖνος ὑπεστήριξε ὅτι ἡ περὶ τῶν τριῶν Ὑποστάσεων διδασκαλία του ἀπετέλει ἐρμηνείαν τῶν ἐκπεφρασμένων ἀπόψεων τοῦ Πλάτωνος καὶ προσέθετε ὅτι ἡ περὶ τῶν τριῶν Ὑποστάσεων θεωρία εἶχε προβληθῆ ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρου πρᾶγμα ποὺ ὑπεστήριζε βεβαίως καὶ ὁ Νουμήνιος καθὼς ἀφ' ἑνὸς περιέγραφε ἑαυτὸν ὡς Νεοπυθαγόρειον καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ περὶ τριῶν Θεῶν θεωρία ἀπετέλει τὸν κύριον ἄξονα τοῦ φιλοσοφικοῦ του συστήματος.

Καθὼς ἡ περιγραφὴ τῆς Πρώτης Ἀρχῆς δὲν ἀνελύετο ἐπαρκῶς εἰς τὰ πλατωνικὰ συγγράμματα ἡ πλατωνικὴ Ἀκαδημία υἱοθέτησε τὴν Ἀριστοτελικὴν θεολογίαν καὶ

ὁ Εὐδωρος ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἔγραψε Σχόλια εἰς τὰ Μετὰ τὰ Φυσικά, ὅποτε αὐτὴ ἐγένετο μέρος τῆς παραδόσεως τῆς σχολῆς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δευτέρου αἰῶνος καὶ αὐτὴν ὑπεστήριξαν καὶ ἀνέπτυξαν ὁ Ἀλβῖνος καὶ ὁ Μάξιμος ὁ Τύριος. Οὕτως ὡς Πρῶτος Θεὸς ἐτέθη ὁ Θεὸς τοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς Δεύτερος Θεὸς ὁ Δημιουργὸς τοῦ Τιμαίου καὶ ὡς Τρίτος θεὸς ἢ ὑπ' αὐτοῦ δημιουργουμένη Ψυχὴ τοῦ Κόσμου.

Οὕτως τὸ θεολογικὸν πλατωνικὸν σύστημα ἐτελειοποιήθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μέσου Πλατωνισμοῦ καὶ συμπεριέλαβε στοιχεῖα οὐχὶ μόνον Ἀριστοτελικά ἀλλὰ καὶ Στωικά. Τὸ θεωρούμενον ὡς κορυφαῖον θεολογικὸν ἔργον, τὰ Χαλδαϊκὰ Λόγια, ἐγράφη (ἢ συνετάχθη) τότε καὶ θεωροῦν οἱ μελετηταί του ὅτι φιλοσοφικῶς ἀπαρτίζεται κατὰ 80% ἐξ ἰδεῶν τοῦ Μέσου Πλατωνισμοῦ ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον 20% σύγκριται ἐξ Ἀνατολιζόντων στοιχείων (ιδεὲ Hans Lewy, *Chaldaeam Oracles and Theurgy, Études Augustiniennes*, Paris, 1978). Ἀργότερον ὁ Πλωτῖνος, μέγας τῶ ὄντι φιλόσοφος, ἠθέλησε νὰ ἐνοποιήσῃ φιλοσοφικῶς καὶ νὰ συστηματοποιήσῃ τὰς ἀπόψεις τῆς Ἀκαδημείας καὶ προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας ὡς πρὸς τὴν διασάφησιν διαφόρων ἐννοιῶν παρουσιάσας ἐν τῶ ὄντι ἐμπνευσμένον σύστημα, ὅμως ὑπερέβη τὸ ὀρθὸν ὄριον ἀφ' ἐνὸς θεωρήσας πλήρως ὑπερβατικὸν τὸν Πρῶτον Θεὸν καὶ ἀφ' ἐτέρου προσδώσας εἰς τὴν ὕλην σκιώδη ὑπαρξιν. Ἔνεκα τῶν ἀνωτέρω σφαλμάτων δὲν ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἢ ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου γενομένη πρότασις νὰ καταστοῦν αἱ Ἐννεάδες ἢ “Βίβλος” τῆς Ἑλληνικῆς Θρησκείας (βεβαίως, καὶ ὁ Πορφύριος ὄχι μόνον ἐνστερνίζετο τὰ Λόγια ἀλλ' ἦτο ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ὑπεγράμμισε τὴν πλατωνικότητα τοῦ περιεχομένου των). Πράγματι, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐγένετο ἀγὼν διὰ τὴν ἐνοποίησιν τῶν δοξασιῶν τῆς Ἑλληνικῆς Θρησκείας καὶ ὅπως παρατηρεῖ ἢ καθηγήτρια Πολύμνια Ἀθανασιάδῃ εἰς τὸ πόνημά της τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται ἀκριβῶς μὲ αὐτὸ τὸ θέμα μὲ τὸν χαρακτηριστικὸν τίτλον «Ὁ ἀγὼν διὰ τὴν “ὀρθοδοξίαν” εἰς τὸν ὕστερον Πλατωνισμόν» (*La lutte pour l'orthodoxie dans le Platonisme tardif*, ἐκδ. Les Belles Lettres, Paris, 2006) ἢ ἀνωτάτη βαθμίδα τῆς Σχολῆς τῆς Ἀπαμείας ἀφιερῶθη εἰς τὴν μελέτην τῶν δύο κειμένων τὰ ὁποῖα ἐθεωρήθησαν ἐν τέλει ὡς ἀποτελοῦντα ὁμοῦ μετὰ τοῦ Τιμαίου τὴν “Βίβλον” τοῦ Ἑλληνισμοῦ: πρῶτον, τοῦ Ἱεροῦ Λόγου τοῦ Ὀρφέως, θεωρουμένου ὡς τοῦ βιβλίου τοῦ ἀσχολουμένου μὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ αἰσθητοῦ Κόσμου (Κοσμογονία, Ψυχογονία, Θεογονία) καὶ δεύτερον τῶν Χαλδαϊκῶν Λογίων θεωρουμένων ὡς κειμένων ἀφ' ἐνὸς φιλοσοφικῶν περὶ τῶν πρῶτων Ἀρχῶν καὶ ἀφ' ἐτέρου θεολογικῶν. Ἡ ἀποφικὴ αὐτὴ υἱοθετήθη καὶ ὑπὸ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐξετέθη ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου τοῦ Ἀττικοῦ τοῦ ὁποῖου ὁ πάππος, Νεστόριος, Ἱεροφάντης τῆς Ἐλευσίνας, ἦτο μέγας ὀπαδὸς τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ καὶ τῆς θεουργίας. Ὁ Συριανός, διάδοχος τοῦ Πλουτάρχου, ὑπῆρξε κατὰ

τὰς ἀρχαίας μαρτυρίας ὁ μέγιστος τῶν ἐρμηνευτῶν τῶν Λογίων καὶ ἐπεχείρησε νὰ συνενώσῃ εἰς ἓν μεγαλειῶδες σύνολον τὸν Πλάτωνα, τὰ Ὀρφικά καὶ τὰ Χαλδαϊκὰ Λόγια εἰς τὸ μεγάλης πνοῆς καὶ ἀτυχῶς ἀπωλεσθὲν ἔργον τοῦ «Συμφωνία Ὀρφέως, Πυθαγόρου, Πλάτωνος, πρὸς τὰ Λόγια, βιβλία δέκα». Ὁ διάδοχος τοῦ Συριανοῦ, Πρόκλος, ἀφιέρωσε ἅπαντα τὸν βίον του εἰς τὴν συστηματικὴν φιλοσοφικὴν συνένωσιν τῶν ἀνωτέρω ἱερῶν παραδόσεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ· ζῶν δὲ τὴν φρενίτιδα τῆς λυσσώδους καταστροφικῆς μανίας τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ ἔλεγε ὅτι ἤϋχετο μόνον νὰ διασωθοῦν διὰ τὰς μελλούσας γενεὰς ὁ Τίμαιος καὶ τὰ Λόγια. Ἐν τέλει ὁ Δαμάσκιος ἀφιέρωσε εἰς τὸ ἀνωτέρω θέμα, τῆς συμφωνίας τῶν παραδόσεων, τὸ κυριώτερον (καὶ εὐτυχῶς σωζόμενον) συστηματικὸν ἔργον τοῦ «Περὶ τῶν Πρώτων Ἀρχῶν».

Αἱ πλατωνικαὶ ἰδέαι

Περὶ τῶν πλατωνικῶν Ἰδεῶν γράφει ὁ Κ. Δ. Γεωργούλης εἰς τὴν Ἐγκυκλοπαίδειαν τοῦ Ἡλίου:

«Αἱ λογικαὶ ἔννοιαι καὶ αἱ πλατωνικαὶ ἰδέαι.

»Ἡ νεωτέρα λογικὴ ἐκλαμβάνει τὰς ἐννοίας ὡς ψυχολογικὰ στοιχεῖα, ὡς παραστάσεις εἰς τὰς ὁποίας συγκεντρώνονται τὰ κοινὰ γνωρίσματα πολλῶν ὁμοειδῶν ἀντικειμένων. Ἡ ἔννοια οὕτω νοουμένη εἶναι μία συμπερίληψις (conceptus) τοῦ ὁμοειδοῦς ὕλικου πολλῶν ψυχολογικῶν παραστάσεων. Διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ συμπερίληψις καὶ συγκέντρωσις αὕτη πρέπει νὰ προηγηθῇ ἡ κριτικὴ ἐνέργεια τῆς διανοήσεως. Ἄρα κατὰ τὴν νεωτέραν λογικὴν ἡ ἔννοια εἶναι οὐχὶ πρωτογενὲς λογικὸν στοιχεῖον, ἀλλὰ δευτερογενές, λαμβάνον ὑπόστασιν διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς λογικῆς κρίσεως. Κατὰ τὸν Πλάτωνα αἱ ἔννοιαι εἶναι πρωτογενῆ στοιχεῖα. Δὲν δημιουργοῦνται ὑπὸ τῆς λογικῆς κρίσεως. Ἀπλῶς ἡ ἐνέργεια τῆς διανοήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀντιλαμβάνεται τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν καὶ διὰ τὴν δήλωσίν των χρησιμοποιοῖ ὠρισμένα ὀνόματα, τὰ ὁποῖα διασαφηνίζει διὰ λογικῶν ὀρισμῶν. Οἱ σύγχρονοί μας λογικευόμενοι ἐξηγοῦν κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον τὸν σχηματισμὸν τῆς ἐννοίας τῆς ἰσότητος. Ὁ ἄνθρωπος βλέπει εἰς τὸν πραγματικὸν κόσμον μερικὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα εἶναι κατὰ τὸ μέγεθος ἴσα. Ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ ὅλας τὰς ἄλλας ιδιότητας καὶ κρατεῖ τὴν ιδιότητα τῆς ἰσότητος. Οὕτως ἡ ἔννοια τῆς ἰσότητος εἶναι ἓν πλάσμα τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια διὰ τῆς ἀφαιρετικῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως (abstraction). Ὁ Πλάτων ὅμως δὲν βλέπει τὰ πράγματα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Διδάσκει ὅτι ὑπάρχει μία ὄντοτης, ἓν ἰδεῶδες ἀντικείμενον μὲ

αὐτοτελῆ καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν ὑπόστασιν τῶν συγκεκριμένων αἰσθητῶν ἀντικειμένων ὑπαρξιν, ἡ δὲ αὐτοτελῆς αὐτὴ ὄντοτης ἔχει τὸ ὄνομα ἰδέα. Τῆς ἰδέας ἀπεικόνισμα εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἡ λογικὴ ἔννοια καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑπαρξιν τῆς ἰδέας τῆς ἰσότητος, τῆς δικαιοσύνης, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ζώου, τοῦ ἀνθρώπου κλπ. Αἱ ἰδέαι εἶναι αὐτοτελεῖς ἀντικειμενικότητες εἰς τὰς ὁποίας ὑψοῦται ὁ νοῦς... Τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα ἐνεργοῦν μόνον ὡς ἐρεθίσματα. Ἐπιδροῦν ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ παρέχουν εἰς αὐτὴν τὴν ἀφορμὴν νὰ ἀνυψωθῆ εἰς τὴν θεώρησιν τῶν αἰώνιων προτύπων συμφώνως πρὸς τὰ ὁποῖα ἔχουν δημιουργηθῆ τὰ αἰσθητὰ ὄντα.»

**

«Ἡ περὶ ἰδεῶν διδασκαλία τοῦ Πλάτωνος.

Τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς ὅλης πλατωνικῆς φιλοσοφίας ἀποτελεῖ ἡ περὶ ἰδεῶν διδασκαλία. Πρῶτος ὁ Πλάτων εἰσήγαγεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὸν ὄρον “ἰδέα” χρησιμοποιήσας αὐτὸν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν ὄρον “εἶδος”, ἔκτοτε δὲ συνεχίζεται ἀδιακόπως ἡ χρησιμοποίησίς του. Ὁ Πλάτων παρέλαβε καὶ τοὺς δύο αὐτοὺς ὄρους ἀπὸ τὴν κοινὴν γλωσσικὴν χρῆσιν καὶ τοὺς ἀνύψωσεν εἰς παγκοσμίως διὰ μέσου τῶν αἰώνων χρησιμοποιούμενα φιλοσοφικὰ σύμβολα»

Εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν «σήμερον ὁ ὄρος ἰδέα σημαίνει μίαν ὑποκειμενικὴν σκέψιν ὑφισταμένην εἰς τὸ πνεῦμα, μίαν ἀπλῆν διανοητικὴν σύλληψιν... Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ ἰδέα εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον ἔχει ἀληθινὴν ὑπόστασιν. Αἱ ἰδέαι ἀποτελοῦν τὴν πραγματικὴν ὑπαρξιν, τὰ δὲ αἰσθητὰ ἀντικείμενα τῆς ἐμπειρικῆς σφαίρας ἀνήκουν εἰς τὸν παροδικὸν κόσμον τῆς γενέσεως. Τὰ ἐμπειρικὰ ἀντικείμενα ἔρχονται καὶ παρέρχονται. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μένει σταθερὸν καὶ αἰώνιον εἶναι αἱ ἰδέαι. Αἱ ἰδέαι, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἔχουν ὑπαρκτικὴν πληρότητα, εἶναι “ὄντως ὄντα”.»

«Τὸ νόημα τῆς πλατωνικῆς διδασκαλίας εἶναι ὅτι ὁ αἰσθητὸς κόσμος, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ζῶμεν καὶ κινούμεθα, ἀποτελεῖ μίαν κατωτέραν περιοχὴν τοῦ σύμπαντος καὶ ὅτι πέραν αὐτοῦ ὑπάρχει μία ἰδεώδης πραγματικότης... διὰ τὸν Πλάτωνα ὁ νοητὸς κόσμος τῶν ἰδεῶν ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὴν ὑπαρξιν, ὁ δὲ αἰσθητὸς κόσμος πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς κατωτέρα περιοχὴ τῆς πραγματικότητος. Τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα εὐρίσκονται εἰς διαρκῆ ροὴν καὶ μεταβολήν. Μέσα εἰς αὐτὰ ἐνυπάρχει μία ριζικὴ ἀτέλεια, ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβλητικότητος, ἣτις ἄγει αὐτὰ εἰς τὴν φθορὰν καὶ τὴν ἐκμηδένισιν... Ἀπέναντι αὐτῶν ἴσταται, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ὁ αἰώνιος καὶ ἀκατάλυτος κόσμος τῶν ἰδεῶν. Μεταξὺ τῆς ἰδεώδους καὶ αἰσθητῆς πραγματικότητος ὑφίσταται διπλῆ διαλεκτικὴ σχέσις ἀντιθέσεως συγχρόνως καὶ ὁμοιότητος. Ἡ ἀντίθεσις ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ὁ μὲν ἰδεώδης κόσμος εἶναι ἀμετάβλητος καὶ αἰώνιος, ὁ δὲ κόσμος τῆς

αίσθητῆς πραγματικότητος πρόσκαιρος καὶ μεταβλητός. Ἡ ὁμοιότης ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἡ μορφολογικὴ κατασκευὴ τῆς αἰσθητῆς πραγματικότητος εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν μορφήν τοῦ ιδεώδους κόσμου. Ἡ αἰσθητὴ πραγματικότης... ἔχει διαμορφωθῆ συμφώνως πρὸς τὸν κόσμον τῶν ιδεῶν. Ὁ αἰσθητὸς κόσμος εἶναι ἓνα ἀπομίμημα τοῦ ιδεώδους κόσμου. Ὁ κόσμος τῶν ιδεῶν ἀποτελεῖ τὸ ιδεῶδες πρότυπον, συμφώνως πρὸς τὸ ὅποιον ἔχει διαμορφωθῆ ἡ αἰσθητὴ πραγματικότης. Ἡ μορφή ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται ὁ αἰσθητὸς κόσμος ἔχει τὴν προέλευσίν της εἰς τὸν ιδεώδη κόσμον. Κατὰ συνέπειαν ὁ κόσμος τῶν ιδεῶν ἀσχεῖ μορφοδοτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς πραγματικότητος. Καίτοι ὁ κόσμος τῶν ιδεῶν δὲν ἀποτελεῖ ταυτότητα μὲ τὴν αἰσθητὴν πραγματικότητα, ἐν τούτοις διεισδύει εἰς τὴν αἰσθητὴν περιοχὴν καὶ προσδίδει εἰς αὐτὴν τὴν μορφήν της. Τὴν διεισδυσιν αὐτὴν τοῦ ιδεώδους στοιχείου εἰς τὸν αἰσθητὸν κόσμον τὴν ὀνομάζει ὁ Πλάτων “παρουσίαν τῶν ιδεῶν”. Τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ ιδέαι δὲν συμπαρασύρονται εἰς τὴν φθορὰν μαζὶ μὲ τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα, ἀλλὰ διατηροῦν μίαν ξεχωριστὴν καὶ ἀνεπηρέαστον ἀπὸ τὴν φθορὰν ὑπόστασιν, ὀνομάζεται εἰς τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν “χωρισμός”.»

«Τὸ κυριώτερον ἀπορητικὸν ζήτημα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας δύναται νὰ συνοφισθῆ εἰς τὸ ἀκόλουθον ἐρώτημα: Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συμβιβασθῆ ὁ χωρισμὸς τῶν ιδεῶν ἀπὸ τὴν αἰσθητὴν πραγματικότητα πρὸς τὴν παρουσίαν, τὴν ὁποίαν σημειώνουν ἐντὸς τῆς ἰδίας αὐτῆς πραγματικότητος;... Ὁ Πλάτων διὰ νὰ καταστήσῃ φανερὸν τὸ νόημα ὑπὸ τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὰς ιδέας, συχνάκις ὠνόμαζεν αὐτὰς “παραδείγματα”. Εἰς τὸν “Παρμενίδην”, 132 D, γράφει ὁ Πλάτων: “τὰ μὲν εἶδη ταῦτα ὡσπερ παραδείγματα ἐστάναι ἐν τῇ φύσει, τὰ δὲ ἄλλα τούτοις εἰσὶν εἰκασθῆναι αὐτοῖς” (Αὐταὶ λοιπὸν αἱ ιδέαι ἴστανται εἰς τὸ σύμπαν ὡσὰν νὰ εἶναι ὑποδειγματικὰ πρότυπα, τὰ δὲ ἄλλα ὄντα ἔχουν ὁμοιότητα πρὸς αὐτὰς καὶ ἀποτελοῦν ἀπομιμήματα τῶν ιδεῶν. Καὶ ἡ μετοχὴ τὴν ὁποίαν ἔχουν τὰ ἄλλα ὄντα -δηλαδὴ τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα- εἰς τὰς ιδέας, συνίσταται εἰς τοῦτο μόνον, ὅτι δηλαδὴ αὐτὰ εἶναι ὁμοιώματα τῶν ιδεῶν). Διὰ νὰ καταστήσωμεν σαφέστερον κατὰ ποῖον τρόπον ἀντιλαμβάνεται ὁ Πλάτων τὰς ιδέας ὡς ὑποδειγματικὰ πρότυπα, σκόπιμον εἶναι νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὰς ἀκολούθους ἐποπτικὰς παρομοιώσεις:

Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχομεν μίαν σφραγίδα καὶ ὅτι ἐπιθέτομεν αὐτὴν ἐπὶ μαλακοῦ κηροῦ. Ἡ σφραγὶς θὰ ἀφήσῃ ἐπὶ τοῦ κηροῦ ἔκτυπα ἀπεικονίσματα τῆς παραστάσεως ἣτις ἔχει χαραχθῆ ἐπ’ αὐτῆς. Ἡ ἐπὶ τῆς σφραγίδος χαραγμένη παράστασις παραβάλλεται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος μὲ τὴν ιδέαν, τὰ δὲ ἐπὶ τῆς κηρίνης πλακὸς ἔκτυπα

ἀπεικονίσματά της παραβάλλονται μὲ τὰ αἰσθητὰ ὄντα. Ὅπως ἡ ἐπὶ τῆς σφραγιδος παράστασις εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή, κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ ἡ ἰδέα εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή. Ὅπως ἐξ αὐτῆς δύναται νὰ προέλθῃ ἓν ἀπεριόριστον πλῆθος ἀποτυπωμάτων ἐπὶ τοῦ κηροῦ, οὕτω καὶ διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἰδέας ἐπὶ τῆς ὕλης λαμβάνει ὑπόστασιν τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων. Ἡ ἐπὶ τῆς σφραγιδος παράστασις εἶναι κάτι τὸ πρωταρχικόν. Αὐτὴ δίδει τὴν μορφήν εἰς τὰ ἔκτυπα ἀπεικονίσματα. Κατ' ἀνάλογον τρόπον καὶ ἡ ἰδέα εἶναι ἀπὸ μορφολογικῆς ἀπόψεως κάτι τὸ πρωταρχικόν ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ καθ' ὁμοίωσιν αὐτῆς μορφοποιηθέντα αἰσθητὰ. Ἡ μορφή τὴν ὁποῖαν ἔχουν τὰ αἰσθητὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἰδέαν, καίτοι ἡ ἰδέα ἔχει χωριστὴν ὑπαρξίν ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ.

Καὶ ἐν δεύτερον, κάπως νεωτερικώτερον, παράδειγμα δύναται νὰ μᾶς βοηθήσῃ διὰ νὰ πλησιάσωμεν πρὸς τὴν πλατωνικὴν ἀντίληψιν. Ἄς υποθέσωμεν ὅτι ἔχομεν ἐμπρὸς μας ἓν αὐτοκίνητον. Εἶναι φυσικὸν νὰ σκεφθῶμεν ὅτι τὴν ὑπαρξίν τοῦ αὐτοκινήτου τὴν ἀποτελοῦν τὰ ὑλικά ἐκ τῶν ὁποίων ἔχει ἀποτελεσθῆ. Ἄν σκεφθῶμεν ὁμως βαθύτερον, θὰ φθάσωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ αὐτοκίνητον εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ τὰ ὑλικά τὰ ὁποῖα τὸ ἀποτελοῦν. Ὑπάρχει μία διάταξις τῶν ὑλικῶν, ἣτις ἔχει γίνε ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς σχεδίου ἐπινοηθέντος ἀπὸ τὸν ἐφευρέτην τοῦ αὐτοκινήτου. Τὸ σχέδιον εἶναι μία διανοητικὴ σύλληψις, τὴν ὁποῖαν συνέλαβεν ὁ νοῦς τοῦ ἐφευρέτου. Ἄν δὲν εἶχε αὐτὴ ὑπάρξει εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἐφευρέτου, δὲν θὰ ὑπῆρχε ἐνώπιόν μας τὸ αὐτοκίνητον τὸ ὁποῖον βλέπομεν. Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σχέδιον, συμφώνως πρὸς τὸ ὁποῖον ἔχει διαμορφωθῆ ἐν πλῆθος αἰσθητῶν ἀντικειμένων, ὀνομάζει ὁ Πλάτων ἰδέαν. Ἡ ὑπαρξις τοῦ συγκεκριμένου αὐτοκινήτου τὸ ὁποῖον ἔχω ἐνώπιόν μου, εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου χωριστὴ ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν τοῦ σχεδίου. Τὸ σχέδιον εἶναι ἐνιαῖον καὶ συνελήφθη καὶ ἐτελειοποιήθη ἅπαξ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἐφευρέτου. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ δύναται νὰ κατασκευασθῆ ἓν ἄπειρον πλῆθος αὐτοκινήτων. Ἐκαστον ἐκ τῶν αὐτοκινήτων εἶναι ἐν ὑλικὸν ὁμοίωμα ἐξωμοιωμένον μορφολογικῶς πρὸς τὸ σχέδιον. Τὸ σχέδιον εἶναι ἡ ἰδέα, πάντα δὲ τὰ κατασκευαζόμενα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα αὐτοῦ εἶναι ἀπομιμήματα τῆς ἰδέας, τὰ ὁποῖα λαμβάνουν ὑπόστασιν ἐντὸς τῆς δεδομένης ὕλης. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὑπάρχει χωρισμός, συγχρόνως, ἐξομοίωσις καὶ παρουσία τῆς μορφῆς εἰς τὴν ὕλην. Ὅθεν, αἱ ἰδέαι εἶναι παραδειγματικὰ πρότυπα ἱεραρχικῶς διατεταγμένα καὶ ἀντιστοιχοῦντα εἰς τάξεις ἀπειρῶν κατὰ τὸ πλῆθος αἰσθητῶν ἀντικειμένων.

Ἀφορμώμενοι ἀπὸ τὰς δύο ἐποπτικὰς αἰσθητοποιήσεις τοῦ νοήματος τῆς ἰδέας, δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν διατὶ ἡ ἰδέα ὀνομάζεται ἀπὸ τῆς μεταγενεστέρας μεταφυσικῆς μορφολογικὸν αἷτιον (causa formalis). Εἰς αὐτὴν ὀφείλου τὰ αἰσθητὰ τὴν

μορφήν, τὴν ὁποῖαν ἔχουν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μορφή εἶναι οὐσιαστικὸν καὶ ἀπαραίτητον στοιχεῖον διὰ τὰ λάβη ὑπόστασιν ἐν ἀντικείμενον, αἱ ιδέαι θεωροῦνται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς τὰ αἷτια τῆς ὑπάρξεως τῶν ὄντων. Εἰς τὸν “Φαίδωνα” ἐπανειλημμένως ὁ Πλάτων ὀνομάζει τὰς ιδέας αἰτίας: “τὰς ὡς ἀληθῶς αἰτίας”... Διὰ τὴν ὑπαρξιν τῶν ἀντικειμένων ἀναγνωρίζει ὁ Πλάτων ὅτι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις εἶναι ἡ ὕλη. Τὴν ὑπαρξιν τοῦ ὕλικου στοιχείου παραδέχεται ρητῶς ὁ Πλάτων εἰς τὸν “Τίμαιον”. Θεωρεῖ ὅμως ὅτι μόνον ἐφ’ ὅσον ἡ ὕλη δεχθῆ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ιδεῶν ἐμφανίζεται ὡς τι τὸ συγκεκριμένον καὶ ὑπαρκτόν. Ὁ Πλάτων διδάσκει ὅτι κατὰ τινὰ τρόπον ἡ αἰσθητὴ πραγματικότης διαποτίζεται ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κόσμου τῶν ιδεῶν. Πᾶν αἰσθητὸν ἀντικείμενον τείνει νὰ ἐπενδυθῆ μίαν ὀντολογικὴν τελειότητα καὶ νὰ ταυτισθῆ μὲ τὴν ιδέαν —τὴν ἐξομοίωσιν ταύτην ὀνομάζει ὁ Πλάτων “μετοχήν”— χωρὶς ὅμως νὰ φθάνη εἰς τὸν ιδεώδη τοῦτον σκοπὸν. Αἱ ιδέαι ἐμφανίζονται ὡς ἀποκορύφωσις μιᾶς ιδεώδους τελειότητος, ὡς “τελικὰ αἷτια”, ὅπως θὰ εἴπῃ ἀργότερον ὁ Ἀριστοτέλης, πρὸς τὰ ὁποῖα οὐδέποτε φθάνει ἡ πραγματικότης.»

**

Περιεγράψαμε «τὴν ρεαλιστικὴν (ἀντικειμενικὴν) ἀντίληψιν περὶ τῶν ιδεῶν κατὰ τὴν ὁποῖαν αἱ ιδέαι εἶναι τὰ ἐν τῇ φύσει ὑπάρχοντα αἰώνια πρότυπα κατὰ τὰ ὁποῖα ἔχουν κατασκευασθῆ τὰ φθαρτὰ ἐμπειρικὰ ὄντα. Ἀποτελοῦν τὸ μορφολογικὸν καὶ σταθερὸν μέρος τῆς πραγματικότητος, τὸν πυρῆνα τῶν ὄντων. Δι’ αὐτὸ ὀνομάζονται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος “καθ’ αὐτὸ ὄντα, ἀεὶ ὄντα, ὄντως ὄντα καὶ παραδείγματα”». Ὅμως εἰς τὰ πλατωνικὰ κείμενα ὑπάρχουν χωρὶα (π.χ. Φαίδων 83A ἢ 99E) στηρίζοντα τὴν ιδεαλιστικὴν (ὑποκειμενικὴν) ἀντίληψιν περὶ τῶν ιδεῶν κατὰ τὴν ὁποῖαν αἱ ιδέαι εἶναι «λόγοι ἐνυπάρχοντες μέσα εἰς τὴν ψυχὴν, οἵτινες τὴν βοηθοῦν διὰ τὰ εὖρη τὴν ἀλήθειαν... Ὁμιλῶν ὁ Πλάτων περὶ περισυλλογῆς τῆς ψυχῆς εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς καὶ περὶ τῆς στροφῆς αὐτῆς πρὸς τοὺς λόγους ἐννοεῖ τὴν ἀνάμνησιν. Ἐπανερχομένη ἡ ψυχὴ εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς ἐνθυμεῖται καὶ πάλιν, “ἀναμιμνήσκειται” τὰς ιδέας... Ἐχουσα δὲ ὡς μέτρον τὰς ιδέας κατανοεῖ τὰ ἐμπειρικὰ ὄντα, ἀφοῦ ταῦτα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἀπομιμήματα ἀτελῆ τῶν ιδεῶν... Ὁ Ν. Χάρτμαν ἠθέλησε νὰ ἐναρμονίσῃ καὶ τὰς δύο ἀπόψεις... ὁ Πλάτων ἐβλεπε τὸ βασίλειον τῶν ιδεῶν ἀπὸ δύο συγχρόνως ἀπόψεων. Ἀφ’ ἑνὸς μὲν ἦσαν δι’ αὐτὸν αἱ ιδέαι ὀντότητες ἀποτελοῦσαι τὰ πρότυπα τῶν ὄντων, ἀφ’ ἑτέρου δὲ ἀντικείμενα μιᾶς ἐσωτερικῆς ἐνοράσεως ἧτις ὡς “ἀνάμνησις” ἀνυψώνει τὴν ψυχὴν μέχρι τῆς θεᾶς αὐτῶν. Ἐκ τῆς διφυοῦς ταύτης ἐνατενίσεως καθίσταται νοητὸν ὅτι τὸ βασίλειον τῶν ιδεῶν παρέχει τὴν διπλῆν ταύτην ἄποψιν»

**

Ἐπομένως, αἱ ἰδέαι κείνται, ὅπως λέγει ὁ Πλάτων, εἰς τὸν “ὑπερουράνιον τόπον”. Τὰ ὄντα ἔχοντα τὴν ιδιότητα τῆς “μετοχῆς”, καθὼς ὁ Κόσμος τῶν Ἰδεῶν ἀποτελεῖ δι’ αὐτὰ τὸ “πρῶτον ὄρεκτόν”, τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ κατὰ τὴν πλωτινικὴν ἄποψιν παρουσιάζουν τὴν τάσιν τῆς “Ἐπιστροφῆς”, λαμβάνουν τὴν μορφήν τῶν ἰδεῶν χωρὶς βεβαίως νὰ προσεγγίζουσιν τὴν τελειότητά των. Ἐδῶ ἀποτελοῦν τὸ “εἶδος” τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐνυπάρχουν ἐντὸς τῶν αἰσθητῶν· διὰ τὴν ἀκριβείαν τὸ εἶδος ἀποτελεῖ τὴν “οὐσίαν” τῶν αἰσθητῶν. Ἐπιπροσθέτως, ἅμα τῇ δημιουργίᾳ τοῦ ψυχικοῦ ἀτόμου, τοῦτο δὲν παραμένει ἄγραφος χάρτης, *tabula rasa*, σκληρὸς δίσκος ὑπολογιστοῦ ἄνευ προγραμμάτων, ἀλλὰ πραγματοποιεῖται εἰς αὐτὸ μία πρώτη ἐγγραφή, ἐφοδιάζεται τοῦτο μὲ ἓνα βασικὸν πρόγραμμα, ὅπως θὰ ἐλέγαμε στὴν σημερινὴν γλῶσσαν, ἀποτελούμενον οὐχὶ ἐξ ὀλοκλήρου τοῦ Κόσμου τῶν Ἰδεῶν ἀλλὰ διὰ μιᾶς ἀπλοποιημένης ἐκδοχῆς τῶν κυριωτέρων, κυρίως ἠθικῶν, Ἰδεῶν. Τὸ “πρόγραμμα” τοῦτο ἀνιχνεύουσα ἡ Ψυχανάλυσις τὸ ἀποκαλεῖ “ὑπερεγώ”.

Ἡ τελευταία αὐτῆ θέσις ἐπεξηγεῖ τὴν τόσον παρεξηγημένην ἔννοιαν τῆς πλατωνικῆς “ἀναμνήσεως”. Ἡ ψυχὴ δὲν ἐκπίπτει ἐκ τινος ἰδεώδους κόσμου, ὅμως κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ἢ ὁποῖα λαμβάνει χώραν εἰς τὸ λεπτοφυῆς ἐμπύριον τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου αὐτῆ ἐφοδιάζεται διὰ τῆς ἐγγραφῆς τῶν ἀνωτέρων ἀξιῶν. Ὁ ἄνθρωπος κινούμενος εἰς τὸν ἐμπειρικὸν κόσμον λησιμονεῖ νὰ προβῆ εἰς μίαν στοιχειώδη ἐνδοσκόπησιν· διὰ παράδειγμα, υἰοθετεῖ τὰς τρεχούσας εἰς τὴν ἀγορὰν ἰδέας περὶ Δικαιοσύνης ἐνῶ ἐὰν πραγματοποιήσῃ ἔστω καὶ πρὸς στιγμὴν τὸ πλατωνικὸν “ξυλλέγεσθαι καὶ ἀθροίζεσθαι”, καὶ ἐφ’ ὅσον ἡ συνείδησις δὲν ἔχει ἀποκοπῆ ἀπὸ τὴν ἐπαφὴν τῆς μὲ τὴν ψυχὴν, θὰ νοήσῃ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς Δικαιοσύνης. Ὑπ’ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν λαμβάνει τὴν σημασίαν τοῦ σωκρατικὸν “οὐδεὶς ἐκὼν κακός” τὸ ὁποῖον ἰσχύει διὰ τὴν μεγάλη πλειονότητα τῶν ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι εἶναι “κακοί” διότι ὡς ἀνώριμοι ψυχαὶ ἀκόμη δὲν ἔχουν οὔτε κατ’ ἐλάχιστον ἐνδοσκοπηθῆ, δὲν ἰσχύει ὅμως διὰ τὰς συνειδήσεις ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἀπέκοψαν ὀριστικῶς τὰς γεφύρας ἐπικοινωνίας μετὰ τῆς ψυχῆς των. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ γενόμενοι ἐν γνώσει των καὶ ἐκ πεποιθήσεως ἐχθροὶ τοῦ Κόσμου (τῶν Ἰδεῶν) συνιστοῦν τοὺς “ἀνιάτως ἡμαρτηκότας” τοῦ Πλάτωνος.

**

Ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐδέχετο τὰς Ἰδέας ὡς πρώτην ἀρχὴν διότι ὡς ὀρθῶς παρετήρει ὁ ἐξ ὀρισμοῦ ἀκίνητος Κόσμος τῶν Ἰδεῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ἐνεργειακὴ πηγὴ τοῦ Κόσμου, καὶ συνακολούθως διότι δὲν καθίστατο φανερὸς ὁ τρόπος ἐντυπώσεώς των ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπέμενε ὀρθῶς ὅτι ὑπάρχει τὸ πρότυπον παράδειγμα τῆς δημιουργίας των, τὸ εἶδος,

τουτέστιν ἡ ἰδέα των. Εἰδ' ἄλλως ὁ Ἀριστοτέλης σαφῶς ἐδέχετο τὸν Κόσμον τῶν Ἴδεῶν —ὡς ὀρθῶς ἐπέμενε ὁ Κηφισόδωτος— καὶ πρακτικῶς εἰς πλεῖστα σημεία τοῦ ἔργου του ἀνατρέχει εἰς αὐτόν. Βεβαίως, πασίδηλος εἶναι ἡ λύσις τοῦ ζητήματος: Ἀσφαλῶς ἡ Πρώτη Ἀρχὴ εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ Ἀριστοτέλους, τουτέστιν καθαρὰ ἐνέργεια, καὶ ἀφ' ἑτέρου νόησις νοήσεως ἔχουσα ὡς ἀναλλοίωτον περιεχόμενον τὰς Ἴδέας· ὡς γράφει ὁ Ἀλβίνος: «ὁ πρῶτος νοῦς ἑαυτὸν ἂν οὔν καὶ τὰ ἑαυτοῦ νοήματα ἀεὶ νοοίη, καὶ αὕτη ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἰδέα ὑπάρχει». Ἦδη ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων ἐπίστευε ὅτι κάθε ἰδέα ἦτο μία σκέψις (νόημα) αἰωνία καὶ σταθερά, ὡς περιγράφει τὴν διδασκαλίαν του ὁ σύγχρονός του ἱστορικὸς Ἄλκιμος: «ἔστι δὲ τῶν εἰδῶν ἐν ἕκαστον αἰδίον τε καὶ νόημα, καὶ πρὸς τούτοις ἀπαθές· διὸ καὶ φησιν ἐν τῇ φύσει τὰς ἰδέας ἐστάναι, καθάπερ παραδείγματα»

Βεβαίως κάθε αἰωνία σκέψις προϋποθέτει τὸν Θεὸν ὡς φορέα της καὶ ὁ Πλωτῖνος ἐπίστευε ὅτι αὐτὸ ἐννοοῦσε ὁ Πλάτων εἰς τοὺς Διαλόγους του (π.χ. «νοῦς ἐνούσας ἰδέας τῷ ὃ ἔστι ζῶον, οἷαί τε ἔνεισι καὶ ὄσαι, καθορᾶ», Τίμαιος 39E). Ὁ Ξενοκράτης ὀρίζει τὰς Ἴδέας ὡς «παράδειγμα τῶν κατὰ φύσιν αἰώνιον» ὑπάρχοντα ἐντὸς τῆς Μονάδος τὴν ὁποίαν ὠνόμαζεν Θεόν. Ὁ R.M. Jones τονίζει ὅτι ἡ ἐξέλιξις αὐτῆ ἦτο νομοτελειακὴ ἐφ' ὅσον ἡ Ἀκαδημία υἰοθέτησε τὴν θεολογίαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ Ἀντίοχος ὁ Ἀσκαλωνίτης, ὁ Ἄρειος Δίδυμος καὶ ὁ Βάρρων ὅστις ἔλεγε ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ διερωτώμεθα «μόνον ἔκ τινός ἐστι ὁ κόσμος γεγονώς» (δηλ. ἐκ τῶν δύο οὐσιῶν) ἀλλὰ καὶ «ὑπὸ τινος», τονίζων τὰς Ἴδέας ὡς τὸ ποιητικὸν αἴτιον τοῦ Κόσμου, καὶ «πρὸς τι», δηλ. ὅτι ὁ Κόσμος ἔχει σκοπὸν ὅστις ἔγκειται εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς ἀνωτέρας συνειδήσεως. Βεβαίως, εἰς τὸν Διδασκαλικὸν τοῦ Ἀλβίνου ἀναλύεται πλήρως ἡ σημασία τῶν Ἴδεῶν ὡς «νόησις Θεοῦ» καὶ αὐταὶ ταυτοποιοῦνται πλήρως μὲ τὸ «τελικὸν αἴτιον», καὶ τὸ «εἶδος» ἢ τὸ «παράδειγμα» τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὰ αὐτὰ ἀναφέρει καὶ ὁ Σενέκας (58η καὶ 65η Ἐπιστολὴ) υἰοθετῶν τὰς ἀπόψεις τοῦ Ἀρείου Διδύμου καὶ προσέτι ταυτίζων τὰς Ἴδέας πρὸς τοὺς ἐνεργητικὸς «λόγους» τοῦ Στωϊκισμοῦ καὶ τοὺς Ἀριθμοὺς τῶν Πυθαγορείων.

Βεβαίως, ἅπαντες οἱ πλατωνίζοντες τονίζουν τὴν προϋπαρξιν καὶ τὴν πρωτοκαθεδρίαν τῶν Ἴδεῶν τὰς ὁποίας καὶ θεωροῦν ὡς τὸ καθαυτὸ Ἴερὸν (noumenon) καὶ θεωροῦν τὸν Νοῦ ὡς τὸν φορέα των ἀποδιοπομποῦντες κάθε σκέψιν ἢ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ τὰς Ἴδέας ὑποκειμενικὰς ἢ μεταβλητὰς θεωροῦσα αὐτὰς ὡς διανοήματα, προϊόντα, τοῦ Νοῦ. Ὁ Πλωτῖνος προειδοποιεῖ: «τὸ λέγειν νοήσεις τὰ εἶδη, εἰ οὕτω λέγεται, ὡς, ἐπειδὴ ἐνόησε (ὁ νοῦς), τότε ἐγένετο ἢ ἔστι τόδε, οὐκ ὀρθῶς».

Συμπερασματικῶς: αἱ ἰδέαι ἀποτελοῦν τὸ αἰδῖον καὶ ἀκίνητον καὶ ἀμετάβλητον περιεχόμενον τοῦ Νοῦ τοῦ Πρώτου Θεοῦ ἀποτελοῦσαι τὰ «παραδείγματα» ἀπάντων τῶν ὑπαρκτῶν. Συγχρόνως ὑπάρχουν ἐντὸς τῶν ἀντικειμένων ὡς τὸ εἶδος αὐτῶν. Ὁμοίως, ὑπάρχουν ἐντὸς τῆς ψυχῆς ἡ ὁποία κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς δὲν εἶναι *tabula rasa* ἀλλὰ ἐφοδιάζεται μὲ τὴν ἐγγραφήν οὐχὶ ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν ἀλλὰ διὰ μιᾶς ἀπλοποιημένης ἐκδοχῆς τῶν κυριωτέρων —κυρίως ἠθικῶν— Ἰδεῶν.

**

Εἰς τὸ ἐρώτημα τὸ ὁποῖον ἀπησχόλησε τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν, ἐὰν ὑπάρχουν αἱ ἰδέαι ὅλων τῶν πραγμάτων ἢ μόνη λογικὴ ἀπάντησις συνίσταται εἰς τὸ ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον τὸ ὁποῖον δὲν προβλέπεται ὑπὸ τοῦ κόσμου τῶν Ἰδεῶν. Ἐμφανίζονται αἱ ἰδέαι «ἐν σχέσει μὲ τὰ ὄντα ὡς ἰδανικὰ τέρματα καὶ ἀποκορυφώσεις τελειότητος»; Ἀσφαλῶς!

Ὅμως ὁ Κόσμος τῶν Ἰδεῶν δὲν περιέχει μόνον τὴν «ἰδανικὴν τελειότητα» ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπιτρεπομένας ὑπὸ τοῦ Νόμου ἀποκλίσεις ἐξ αὐτῆς, τουτέστιν τὸ ἰδανικὸν χαρακτηριστικὸν ἀποτελεῖ πάντοτε τὸ μέσον μιᾶς καμπύλης *bell* ἐκφραζούσης τὰς δυνατὰς παραλλαγὰς! Οὕτως ἡ ἰδέα “ἄνθρωπος” περιλαμβάνει:

Πρῶτον, τὴν ἰδανικὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν τελειότητα ἡ ὁποία εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ στὸν αἰσθητὸν κόσμον (ἐφ’ ὅσον ὑποθέσωμεν ὅτι θὰ συμβῆ τὸ ἀνέφικτον ἰδεῶδες τῆς Εὐγονικῆς, νὰ συμπέσουν τὰ γονίδια τὰ φέροντα ἅπαντα τὰ τέλεια χαρακτηριστικά) καθὼς θὰ εἰσαχθῆ ἢ ἀτέλεια τῆς ὕλης κατὰ τὴν μεταφορὰν τῶν ἐντολῶν εἰς ὑλικά στοιχεῖα. Διὰ παράδειγμα, ἂς ὑποθέσωμε ὅτι τὰ γονίδια περιγράφουν ἐν τέλει ἀνθρώπινον δέρμα· ἡ ἐντολὴ πρὸς δημιουργίαν τοῦ θὰ μεταφερθῆ εἰς ἱστοὺς καὶ κύτταρα τὰ ὁποῖα θὰ εἰσαγάγουν τὴν ἀτέλειαν τῆς ὕλης των. Παρομοίως, ἐν ζωγραφικὸν ἢ γλυπτὸν ἔργον ἀποτελεῖ ἀτελὲς ἀπείκασμα τῆς νοητικῆς συλλήψεως τοῦ καλλιτέχνου λόγῳ τῆς ἀτελείας τῶν ὑλικῶν, χρωμάτων, μαρμάρων, μετάλλων, καὶ τῆς μὴ δυνατότητος ἰδεῶδους ἐπεξεργασίας των. Παρομοίως, ἐπιχειροῦντες μίαν χημικὴν ἀντίδρασιν θὰ παρατηρήσωμε ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα λόγῳ πολλῶν λόγων, ὡς διὰ παράδειγμα, ὁ βαθμὸς καθαρότητος τῶν χημικῶν οὐσιῶν, ὕστερεϊ ἔναντι τῆς “ἰδεῶδους” περιγραφῆς τῆς εἰς τὸ βιβλίον τῆς Χημείας.

Δεύτερον, ἡ ἰδέα “ἄνθρωπος” περιλαμβάνει ὅλας τὰς δυνατὰς παραλλαγὰς αἱ ὁποῖαι εἶναι βιώσιμοι καὶ αὐταὶ εἶναι βιώσιμοι ἀκριβῶς ἐπειδὴ προβλέπονται ὑπὸ τοῦ Νόμου. Οἰαδῆποτε γενετικὴ παραλλαγή μὴ προβλεπομένη, ἀπλούστατα δὲν τυγχάνει βιώσιμος.

Ἐὰν ὁ Κόσμος τῶν Ἰδεῶν προέβλεπε μόνον ἰδεῶδη πρότυπα ὁ αἰσθητὸς κόσμος

θα ἦτο ἀπλῶς ἓνα μουσεῖον μὲ ἀτελῆ ἀνάτυπα τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους! Εἰς τὸν κόσμον ἀντιθέτως ἐπικρατεῖ ἢ προβλεπομένη ὑπὸ τοῦ Πλωτίνου ἀρχὴ τῆς Πολλαπλότητος ἢ ὁποῖα συνδυαζομένη μετὰ τῆς Τυχαιότητος δίδει εἰς τὸν αἰσθητὸν κόσμον τὴν ποικιλίαν του καὶ καθιστᾷ δυνατὴν τὴν δρᾶσιν τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ θείου νόμου τῆς Ἐξελίξεως.

Τὸ κακὸν καὶ ἡ ἐλευθέρα βούλησις στὴν ἱστορία κινεῖται ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς καμπύλης bell ποὺ ὀρίζει ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν.

Συγκεκριμένως, εἰς τὰ ζητήματα, ποὺ ἀψηχόλησαν τὴν ἀρχαίαν σκέψιν ὡς: ἐὰν ὑπάρχουν αἱ ἰδέαι τῶν τεχνουργημένων ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀντικειμένων ἢ προφανῆς ἀπάντησις εἶναι ὅτι βεβαίως κατὰ τὴν περιγραφὴν τῶν ἀκουστικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ξύλου ἢ τῶν χορδῶν ἀναφέρεται ἡ δυνατότης κατασκευῆς τῆς κιθάρας. Ὁμοίως, εἰς τὸ ἐρώτημα ἐὰν ὑπάρχουν αἱ ἰδέαι τῶν καθ' ἕκαστον ἀνθρώπων, εἶναι προφανές ὅτι προβλέπεται ἡ πιθανότης ψυχικῆς καὶ σωματικῆς γονιδιακῆς συμπτώσεως ἢ ὁποῖα θα προκαλέσει τὴν τυχὸν ἐμφάνισιν τῆς ἀτομικότητος Σωκράτης ἢ Περικλῆς. Ὅσον διὰ τὸ πλειστάκις τιθέμενον ἐρώτημα ἐὰν ὑπάρχουν αἱ ἰδέαι τῶν εὐτελῶν πραγμάτων ἢ ἀπάντησις εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχουν εὐτελῆ πράγματα καθὼς τὸ κάθε τι συμμετέχει ὡς ἀναντικατάστατον εἰς τὴν λειτουργίαν ἐνὸς ὀργανισμοῦ ἢ ἐνὸς οἰκοσυστήματος! Εὐτελῆ ἢ μὴ εἶναι τὰ πράγματα μόνον ὡς πρὸς τὴν ἐμπορικὴν των ἀξίαν!

**

Τί περιλαμβάνει ὁ Κόσμος τῶν Ἰδεῶν; Ἄπαντα τὰ στοιχεῖα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Ἀποτελεῖ μίαν βιβλιοθήκην περιλαμβάνουσαν τὰ τέλεια βιβλία Φυσικῆς, Χημείας, Κοσμογραφίας, Ζωολογίας, Ἀνθρωπολογίας, Ψυχολογίας, Θεολογίας κ.ο.κ.

Ὅφείλομε νὰ τονίσωμε ὅτι ὁ ἐνστερνισμὸς τοῦ Κόσμου τῶν Ἰδεῶν ἐπηρεάζει κάθε παράμετρον τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος, π.χ. τί ἐπιτυγχάνει ὁ ἀνθρώπος διὰ τῆς Ἐπιστήμης; Τελειοποιεῖ τὸ ἰδικόν του βιβλίον Φυσικῆς ὥστε τοῦτο βαθμιαίως πλησιάζει τὴν πληρότητα τοῦ εἰς τὸν Κόσμον τῶν Ἰδεῶν ἀντιστοίχου. Ὅθεν ἡ Ἐπιστήμη χρησιμεύει ὡς ὄργανον κατανοήσεως τοῦ Κόσμου, ἐνῶ κατὰ τὸν Μονοθεϊσμόν, λόγῳ τῆς πλήρως αὐθαιρέτου πρώτης ἀρχῆς του ἐξ ἧς συνεπάγεται ἀπουσία σταθερῶν νόμων, πηγὴ κατανοήσεως τοῦ Κόσμου ἀποτελεῖ ἀποκλειστικῶς ἡ θεία ἀποκάλυψις. Ὁμοίως, ἡ Ἡθικὴ τῆς ἐλληνικῆς κοσμοθεάσεως προσβλέπουσα πρὸς τὸν Ἰδεατὸν Κόσμον δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα συνεκτιμήσεως κοινωνικῶν παραγόντων, προῖον ἀνθρωπίνης σωφροσύνης, πολιτικῆς ἀρετῆς ἢ Ἀνθρωπισμοῦ ἀλλὰ ὑπέρτερόν τι: «στροφὴ τῆς διανοίας πρὸς τὴν Ἰδέαν τοῦ Ἁγαθοῦ».

Ἡ Ἀριστοτελικὴ πρώτη ἀρχή

Περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους γράφει ὁ Κ. Δ. Γεωργούλης εἰς τὴν Ἐγκυκλοπαίδειαν τοῦ Ἡλίου:

«Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην πρέπει νὰ δεχθῶμεν μίαν πρώτην ἀρχὴν ἣτις ἐνεργεῖ ὡς αἰτία τῆς παγκοσμίου κινήσεως. Μία τοιαύτη ἀρχὴ πρέπει νὰ εἶναι καθαρὰ ἐνέργεια, διότι ἂν ἐνέχη ἴχνος δυναμικότητος ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ μὴ ἐνεργήσῃ καὶ νὰ μηδενισθῇ ἢ σειρὰ τῶν κινήσεων. Τοιαύτη ἀρχὴ πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ εἶναι οὐσία καὶ εἶδος, διότι ὡς εἶδομεν πᾶσα ἐνέργεια ἔχει τὴν πηγὴν τῆς εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τὸ εἶδος. Ἡ οὕτω νοουμένη πρώτη ἀρχὴ δὲν δύναται νὰ ὑπόκειται εἰς κίνησιν καὶ ἀλλοίωσιν, διότι ἂν συνέβαινε τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν μίαν ἄλλην ὑψηλοτέραν ἀρχὴν ἣτις θὰ προεκάλεῖ τὴν κίνησιν τῆς. Ὅθεν ἀναγκαζόμεθα, διὰ νὰ μὴ ἐκτραπῶμεν εἰς τὸ ἄπειρον, νὰ δεχθῶμεν μίαν ἀρχὴν, ἣτις καίτοι εἶναι ἀκίνητος καὶ ἀμετάβλητος ἀποτελεῖ τὴν πρώτην πηγὴν πάσης ἐνεργείας καὶ κινήσεως. Τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ὀνομάζει ὁ Ἀριστοτέλης “πρῶτον κινουῦν” καὶ “κινουῦν ἀκίνητον”. Ὡστε ὁ Θεὸς εἶναι αἰωνία καὶ ἀναλλοίωτος οὐσία ἐξ ἧς ἀπορρέει πᾶσα ἐνέργεια (δηλ. πραγματικότης) καὶ πᾶσα κίνησις. Δὲν ὑπάρχει ἐν χώρῳ καὶ τόπῳ, διότι δὲν ἔχει τίποτε τὸ ὑλικόν. Ὁ χρόνος ὡς κάτι τὸ ὁποῖον συνοδεύει τὴν κίνησιν, ἣτις προκαλεῖται ἀπὸ τὴν ἐκ τῆς πρώτης ἀρχῆς προκαλουμένην ἐνέργειαν, εἶναι τι τὸ δευτερεύον καὶ παράγωγον ἐν σχέσει μὲ τὴν θείαν ὑπόστασιν. Ὁ δὲ τόπος ἐπειδὴ συνδέεται μὲ τὴν ὑλικότητα δὲν εἶναι τι τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἔχη σχέσιν μὲ τὴν αὐτὴν πρώτην οὐσίαν. Ὁ Θεὸς εἶναι ἐν σχέσει μὲ τὸν κόσμον ὄντοτης ὑπερβατικῆ, ὄντοτης δηλαδὴ ἣτις δὲν ὑπάρχει μέσα εἰς τὸν χώρον ποὺ κατέχει ὁ κόσμος, ἀλλ' εὐρίσκεται ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ ἔχει ὑπερβῆ εἰς οἰανδήποτε στιγμὴν τὴν περιοχὴν ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρίσκεται τοποθετημένος ὁ κόσμος. Ὁ Θεὸς τοῦ Ἀριστοτέλους τοποθετεῖται ἐκεῖ ὅπου ὁ Πλάτων ἔθετε τὴν “ιδέαν τοῦ ἀγαθοῦ” καὶ τὸ “ἐν”, ἥτοι τὴν ὑψίστην καὶ μοναδικὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως καὶ κινήσεως. Δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὅπως φρονεῖ ὁ Πανθεισμός, ὡς ταυτιζόμενος μὲ τὸν κόσμον, διότι ὁ κόσμος σύγκειται ἐξ οὐσιῶν ὑποκειμένων εἰς ἀλλοίωσιν καὶ συμπεπλεγμένων μὲ τὴν ὑλικότητα. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ὑλικὰς οὐσίας τὸ θεῖον ὄν εἶναι καθαρὸν εἶδος, καθαρὰ ἐνέργεια. Οὐδέποτε ὑπάρχει εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ δυνάμει ὄντος, δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτῷ κατάστασις λανθανούσης ὑπάρξεως. Ἡ ὑπαρξίς του εἶναι καθαρὰ ἀλήθεια, ἐνέργεια καὶ ζωή. Ἡ παρὰ τῷ Θεῷ ἐνέργεια ἀποτελεῖ πηγὴν ὑψίστης εὐδαιμονίας, εἶναι ἡ ἀποκορύφωσις τῆς θεωρίας καὶ τῆς νοήσεως. Ἡ ἀνθρωπίνη νόησις δὲν ἔχει ἐνότητα διότι διασπᾶ ἑαυτὴν στρεφομένη πρὸς τι ἀντικείμενον. Εἶναι νόησις ἀντικειμένου

τινός καὶ παρεμπιπτόντως νόησις ἑαυτῆς. Ὁ Θεός, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, νοεῖ ἑαυτόν, εἶναι νοῦς ἔχων ὡς ἀντικείμενον τὸν ἑαυτόν του (“νόησις νοήσεως”). Εἰς τὴν τοιαύτην δὲ νόησιν, ἥτις ἐκτελεῖται μόνον ὑπὸ τοῦ θείου ὄντος, ἐνυπάρχει ἡ ὑψίστη μακαριότης (Μετὰ τὰ Φυσικά, 1074 Β 24):

Καὶ ἡ θεωρία τὸ ἥδιστον καὶ ἄριστον. Εἰ οὖν οὕτως εὖ ἔχει ὡς ἡμεῖς ποτὲ ὁ Θεὸς αἰεί, θαυμαστόν· εἰ δὲ μᾶλλον, ἔτι θαυμασιώτερον· ἔχει δὲ ὡδί. Καὶ ζωὴ δὲ γε ὑπάρχει· ἡ γὰρ νοῦ ἐνέργεια ζωὴ, ἐκεῖνος δὲ ἡ ἐνέργεια. Ἐνέργεια δὲ ἡ καθ' αὐτὴν ἐκείνου ζωὴ ἀρίστη καὶ αἰδίου. Φαμέν δὲ τὸν Θεὸν εἶναι ζῶον αἰδίου ἄριστον, ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχῆς ὑπάρχει τῷ Θεῷ.

«Ἡ θεωρία βεβαίως εἶναι τὸ εὐχαριστότατον καὶ ἄριστον πράγμα. Ἄν λοιπὸν ὁ Θεὸς ἔχη πάντοτε μίαν μακαριότητα ὡσάν ἐκείνην τὴν ὁποῖαν ἀπολαμβάνομεν ἡμεῖς εἰς ὀλίγας τοῦ βίου μας στιγμάς, εἶναι ὑπαρξίς θαυμαστή. Ἄν δὲ ἀπολαμβάνῃ αὐτὴν τὴν μακαριότητα ἐξυψωμένην εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν, εἶναι ἀκόμη περισσότερο ἢ ὑπαρξίς του θαυμασιώτερα. Καὶ πράγματι συμβαίνει τοῦτο. Καὶ ἀποτελεῖ βεβαίως τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς. Διότι ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ εἶναι ζωὴ, ὁ δὲ Θεὸς εἶναι ἡ καθαρὰ ἐνέργεια. Τὴν δὲ ζωὴν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀποτελεῖ ἡ καθαυτὸ ἐνέργεια καθιστῶσαν αὐτὴν ἀρίστην καὶ αἰδίου, ἥτοι ἄνευ ἀρχῆς καὶ τέλους. Ἀποφαινόμεθα προσέτι ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὃν ἐμφορούμενον ἀπὸ ζωὴν αἰδίου καὶ ἄριστον. Ὡστε ὁ Θεὸς ἔχει ζωὴν καὶ αἰωνιότητα συνεχῆ καὶ αἰδίου».

Προκύπτει κατόπιν τοῦ τοιούτου χαρακτηρισμοῦ τῆς θείας ὑποστάσεως ἡ ἀπορία, πῶς ὁ εἰς τὴν ὑπερβατικὴν σφαιρὰν ἐνδιατρίβων ὑπερκόσμιος Θεὸς μεταδίδει τὴν ἐνέργειαν τὴν ἀπαιτούμενην διὰ τὴν προκληθῆ ἢ ἐν τῷ κόσμῳ αἰωνίως διαρκουῖσα κινήσις. Τὴν ἀπορίαν ταύτην λύει ὁ Σταγυρίτης ἀπαντῶν ὅτι ὁ Θεὸς ἐπιδρᾷ κατὰ τρόπον ψυχικὸν εἰς τὸν κόσμον, διεγείρει τὴν κίνησιν ἀποτελεῶν ἀντικείμενον πόθου, ἔρωτος καὶ νοσταλγίας (“κινεῖ δὲ ὡς ἐρώμενον”, Μετὰ τὰ Φυσικά, 1072 Β 3). Ὅπως ἐν πρόσωπον τὸ ὁποῖον ἀγαπῶμεν μᾶς θέτει εἰς συναισθηματικὴν κατάστασιν, ἐκδηλουμένην διὰ κινήσεων καὶ πράξεων, ὅπως ἡ θεὰ ἐνὸς καλλιτεχνικοῦ ἀντικειμένου μᾶς προκαλεῖ ἔλξιν καὶ πλησίασιν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Θεός, ἐμπνέων εἰς τὸν κόσμον ἔρωτα θέτει αὐτὸν εἰς κίνησιν. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνον τὸ πρῶτον νοητὸν ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον ὀρεκτόν, τὸ ὑψιστον ἀγαθὸν εἰς ὃ κατευθύνεται πᾶσα ὑπαρξίς. Δηλαδή ὄχι μόνον ἐπιδίωξις, στόχος ὃν θέλει τὴν ἐπιτύχη τὸ λογικὸν μας ἀλλ' ἐπιθυμητὸν ἀντικείμενον εἰς τὸ ὁποῖον ἐπιθυμεῖ τὴν πλησίαση ἢ βούλησίς μας. Ὀλόκληρος ἡ φύσις, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης δὲν νοεῖ ὡς νεκρὰν ὕλην ἀλλ' ὡς ἐνέχουσαν ἐν ἑαυτῇ ἀκαθορίστους δυναμικὰς τάσεις, ἀφυπνίζεται ἀπὸ

ἔρωτα πρὸς τὸ θεῖον καὶ διὰ τὸ νὰ ἐξομοιωθῇ πρὸς αὐτὸ ἀποβάλλει τὴν ἀοριστίαν καὶ ἐπενδύεται τὸ εἶδος. Ὁ Θεὸς προκαλεῖ τὴν κίνησιν τῆς ἐξωτάτης σφαίρας τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων, ἐξ ἧς προκαλεῖται ἡ κίνησις τοῦ σύμπαντος... Διὰ τὸ νὰ ἐξηγήσῃ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ τὴν ἰδίαν κίνησιν τῶν ἐσωτερικῶν οὐρανίων σφαιρῶν δέχεται ὅτι ἐκτὸς τοῦ πρώτου κινουμένου ἀκινήτου ὑπάρχουν καὶ ἕτερα δευτερεύοντα κινουόμενα ἀκίνητα, ἅτινα εἶναι νοητικὰ ὄντα ὧν ἡ ὄντολογικὴ ὑφὴ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ ὄντος...»

Ἡ ὑπερβατικότητα τῆς Πρώτης Ἀρχῆς

Βασικὸν φιλοσοφικὸν-θεολογικὸν ζήτημα μὲ ἐπιπτώσεις ἐφ' ὅλων τῶν πτυχῶν κάθε φιλοσοφικοῦ-θρησκευτικοῦ συστήματος, ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς ὑπερβατικότητος (transcendence) ἢ μὴ (immanence) τῆς Πρώτης Ἀρχῆς. Διακρίνομε διάφορα εἶδη ὑπερβατικότητος: ὑπερβατικότης ὡς πρὸς τὸν χῶρον, ὑπερβατικότης ὡς πρὸς τὸν χρόνον, λογικὴ ὑπερβατικότης (ἡ περιγραφή της καταλύει τοὺς κανόνας τῆς ἐπιστήμης τῆς λογικῆς, ὡς συμβαίνει μὲ τὸν Θεὸν τοῦ Καρτεσίου), ἐπιστημολογικὴ ὑπερβατικότης (εἶναι ἀδύνατον νὰ συλληφθῇ νοητικῶς καθ' οἷονδῆποτε ἐπαρκῆ τρόπον, ὡς ὑποστηρίζει ἐν πολλοῖς ὁ Θωμᾶς Ἀκινάτης), ὑπερβατικότης ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἐμπειρίαν, ὑπερβατικότης ὡς πρὸς τὸν Κόσμον (δυνατότης ὑπάρξεως τῆς Πρώτης ἀρχῆς ἄνευ τοῦ Κόσμου), καὶ κυρίως, ὄντολογικὴ ὑπερβατικότης (ὄντολογικῶς διάφορος τοῦ Κόσμου, δηλαδή, συνιστάμενος ἐξ ἄλλης τινὸς οὐσίας, “ἄυλος”).

Ὡς πρὸς τὴν ὄντολογικὴν ὑπερβατικότητα τὰ φιλοσοφικο-θρησκευτικὰ συστήματα τὰ χαρακτηριζόμενα ὡς «Πανθεισμός» θεωροῦν ὅτι ὑπάρχει ὄντολογικὴ ταυτότης (immanence) μεταξὺ Πρώτης Ἀρχῆς καὶ Κόσμου, ἀντιθέτως τὰ «θειστικά-theistic» συστήματα, δηλαδή, κυρίως αἱ φιλοσοφικαὶ ἀναλύσεις τοῦ Ἰουδαϊκοῦ-χριστιανικοῦ-μωαμεθανικοῦ Μονοθεϊσμοῦ, θεωροῦν ὡς θεμέλιόν των τὴν ὄντολογικὴν ὑπερβατικότητα τοῦ Θεοῦ καὶ βάσει αὐτῆς τῆς ἀρχῆς ἀπορρίπτουν τὸν Πανθεισμόν. Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Θρησκείαν ὁ Πρῶτος Θεὸς (ἢ ἀπλῶς Θεός· Πρόκλος: ὁ μὲν οὖν πρώτιστος καὶ ἐνιαῖος Θεὸς ἄνευ προσθήκης ἄλλης Θεοῦ ὑπὸ τοῦ ἐν Φιλήβῳ Σωκράτους προσείρηται) ἢ Πρῶτη Ἀρχὴ ἢ Καθαυτὸ Ἐν (Πρόκλος) εἶναι ὄντολογικῶς ταυτόσημος πρὸς τὸν Κόσμον συνιστάμενος ὡς ἡδὴ ἐγράφη ἐξ «οὐσίας καὶ εἶδους», τουτέστιν ἐκ τῶν δύο οὐσιῶν, ὁμοούσιος μὲ τὸν κόσμον, «σωματικός» ὡς ἔλεγον οἱ Στωϊκοί.

Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Θρησκείαν ὁ Πρῶτος Θεὸς ὡς ἐγράφη «δὲν ὑπάρχει ἐν χῶρῳ

καὶ τόπω», τουτέστιν εἶναι ὑπερβατικὸς ὡς πρὸς τὸν χῶρον καὶ χρόνον. Συνήθως τὰ θεϊστικὰ συστήματα ὑποστηρίζουν τὴν χωρική-χρονική ὑπερβατικότητα, ἐνῶ ὁ Πανθεισμός δογματίζει τὴν χωρική-χρονική ταύτισι Κόσμου καὶ Πρώτης Ἀρχῆς. Τὰ θεϊστικὰ συστήματα ὑποστηρίζουν τὴν «πανταχοῦ παρουσίαν-omnipresence» τοῦ Θεοῦ παρότι αὕτη ἀντίκειται λογικῶς πρὸς τὴν διακηρυττομένη χωρο-χρονική ὑπερβατικότητα αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀντίληψιν ἡ «πανταχοῦ παρουσία» ἀπαντᾶται καὶ εἶναι βασικὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ Τρίτου Θεοῦ.

Ἡ Ἑλληνικὴ Θρησκεία ὑποστηρίζει —συμφωνοῦσα ἐδῶ μετὰ τοῦ Θεϊσμοῦ καὶ ἀντιτιθεμένη ὀξέως πρὸς τὸν Πανθεισμόν ὅστις ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν ἄρρηκτον καὶ ὑποχρεωτικὴν ἐνότητα Πρώτης Ἀρχῆς καὶ Κόσμου— τὴν «ἀνεξαρτησίαν-independence» τοῦ Θεοῦ ἔναντι τοῦ Κόσμου, δηλαδὴ τὴν ὑπερβατικότητα ὡς πρὸς τὸν Κόσμον. Ὁ κόσμος εἶναι προαιώνιος [ὡς λέγει ὁ Ἀλβῖνος «οὐχ οὕτως ἀκουστέον αὐτοῦ, ὡς ὄντος ποτὲ χρόνου, ἐν ᾧ οὐκ ἦν κόσμος»], συναιώνιος μετὰ τοῦ Θεοῦ [ἀλλὰ καὶ συνεχῶς δημιουργούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Πρόκλος ἀποδίδει εἰς τὸν Πλάτωνα τὴν ἄποψιν ὅτι «τὸν κόσμον ἀγέννητον ὄντα γενέσεως ἔχειν ἀρχήν»] καὶ ὄχι, ὡς ὑποστηρίζει ὁ Θεϊσμός, πρόσκαιρος ἐν χρόνῳ δημιουργία, ὅμως δὲν προέρχεται οὔτε ἀπὸ μίαν ὑποχρεωτικὴν συνύπαρξιν Θεοῦ καὶ Κόσμου, τουθόπερ συνιστᾶ τὸν ὀρισμὸν τοῦ Πανθεισμοῦ, οὔτε ἀπὸ μίαν ἀσυνείδητον ἀπορροὴν ἐνεργείας ἐκ μέρους τῆς Πρώτης Ἀρχῆς ὡς ὑποστηρίζει ὁ Πλωτῖνος. Τὸ πρῶτον μειώνει οὐσιαστικῶς τὴν θεότητα τῆς Πρώτης Ἀρχῆς ἐνῶ τὸ δεύτερον καθιστὸν αὐτὴν τρόπον τινὰ οὐδέτερον ἔναντι τοῦ Κόσμου παρμενιδικὸν ὃν ἀντίκειται ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν ὑπάρξεως Προνοίας ἐν τῷ Κόσμῳ. Ὁ κόσμος προαιωνίως ἀλλὰ καὶ συνεχῶς δημιουργεῖται καὶ συντηρεῖται κατόπιν **βουλητικῆς ἐνεργείας (voluntary act)** τοῦ Πρώτου Θεοῦ ὡς ρητῶς δογματίζει ὁ Πλάτων (π.χ. *Τίμαιος*: III, 2, 14 1-6. VI, 2, 21, 32-38. VI, 7, 1, 28-32. VI, 8, 17, 1-12) ὁ ὁποῖος ἐνδιαφέρεται νὰ δημιουργήσῃ (θελήματι τὰ πάντα πεποίηκε), «βουληθέντος» κατὰ τὸν Ἀλβῖνον, καὶ ἐνδιαφέρεται διὰ τὸ δημιούργημα του (ὡς ἴδια θελήματα γινώσκειν τὰ ὄντα). Τοῦτο δικαιολογεῖ καὶ κατοχυρώνει τὴν ὑπαρξίν τῆς Θείας Προνοίας ἢ ὁποῖα ἀσκεῖται ὑπὸ τῆς Πρώτης Ἀρχῆς κατὰ πλάγιον τρόπον (*mondo obliquo*) καθὼς διὰ τῆς ὑπάρξεώς της καὶ μόνον διακυβερνᾷ τὸν κόσμον (πρβλ. Ἐννεάδες III 2 καὶ III 3). Ἄμεσος Πρόνοια ἐπὶ τῶν στοιχείων τοῦ Κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως ἀσκεῖται εἰς τὸν Κόσμον διὰ τῶν προσωπικῶν Θεῶν, ἀποτελεῖ δὲ αὐτὴ τὸ κύριον καθῆκον των. Ὀφείλομε ἐπίσης νὰ σημειώσωμε, τὸ ὅτι ὁ Πρῶτος Θεὸς εἶναι τόσον ὁ δημιουργὸς ὅσον καὶ ὁ συντηρητὴς τοῦ Κόσμου δὲν προϋποθέτει τὴν ὑπαρξίν ὄντολογικῆς διαφορᾶς μεταξύ των, ὅμως παρὰ τὴν ὄντολογικὴν ταυτότητα ὁ Κόσμος δὲν εἶναι μία πλευρὰ (*aspect*) τοῦ Θεοῦ

ὡς δογματίζουν συνήθως τὰ πανθειστικά συστήματα ἀλλὰ μία «ἀνεξάρτητος ὕπαρξις» ὡς ὑποθέτουν τὰ θεϊστικά συστήματα. Βεβαίως, ὁ Θεὸς γεννᾶ, συντηρεῖ καὶ συνεχῶς τροφοδοτεῖ δι' ἐνεργείας τὸν Κόσμον ἀνευ διασπορᾶς τῆς ἐνεργείας του ἢ ἐλαττώσεως τῆς οὐσίας του (Ἐνν. ΙΙΙ, 8, 8, 46-48, 10, 1-19).

Ἐπιστημολογικῶς ὁ Θεὸς ΔΕΝ εἶναι πλήρως ὑπερβατικὸς ὡς αὐτὸς τοῦ Πλωτίνου, δὲν εἶναι τὸ παρμενιδικὸν ὄν. Δὲν εἶναι «πέραν πάσης περιγραφῆς-beyond description» τουθόπερ σημαίνει πέραν πάσης λογικῆς περιγραφῆς εἰς οἰανδήποτε ἀνθρωπίνην γλῶσσαν, ἀλλὰ «πέραν τῆς κατανοήσεως-beyond knowledge», τουθόπερ σημαίνει ὅτι λογικαὶ περιγραφαὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς δραστηριότητος τοῦ Πρώτου Θεοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ διατυπωθοῦν εἰς τὴν συνήθη γλῶσσα, ὅμως εἶναι ἐλλιπῆς ἢ κατανόησίς μας αὐτῶν τῶν περιγραφῶν αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀληθεῖς. Κατὰ τὸν Ἀλβίνον προσεγγίζομεν τὸν Πρῶτον Θεὸν λογικῶς (διὰ λογισμῶν) διὰ τῆς ἀρνητικῆς προόδου (ἀποφατικῆ θεολογία) κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸς τὰς γεωμετρικὰς λύσεις, διὰ τῆς ἀναλογίας, ὡς δογματίζει ὁ Πλάτων εἰς τὴν *Πολιτείαν* (508E) καὶ διὰ τῆς βαθμιαίας ἀνοδικῆς προσεγγίσεως (*Συμπόσιον* 208E, *Ἐβδόμη Ἐπιστολή* 341 C-D (via negationis, causalitatis, eminentiae)· παρομοίως ὁμιλεῖ καὶ ὁ Πλωτίνος: «ἀναλογίαι τε καὶ ἀφαιρέσεις καὶ γνώσεις τῶν ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀναβασμοὶ τινες». Δὲν ὑπάρχει κάποιον λογικὸ ἐμπόδιο τὸ ὁποῖον νὰ ἀποκλείει τὴν περιγραφὴν, ὅμως ἔχομε περιορισμένης γνωστικῆς δυνατότητας ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμε τὸν Πρῶτον Θεόν. Βεβαίως, οὐδὲν ἀποκλείει μίαν ὀλοὴν αὐξουσαν κατανοήσιν τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, δοθέντος ὅτι ἐξελισσομένη ἢ ἀνθρωπίνη διάνοια ἀποκτᾶ μίαν συνεχῶς βελτιουμένην ἀνωτέραν συνείδησιν, ὅμως δὲν δύναται νὰ κατανοήσῃ πλήρως τὸν Πρῶτον Θεόν, καὶ ἄρα νὰ ἐξισωθῇ μετ' αὐτοῦ, λόγῳ τῆς ἰδιαιτέρας φύσεώς του, οὔτε ὁ Δεύτερος Θεός, οὔτε ἀκόμη καὶ ὁ μεγαλύτερος Θεὸς τοῦ αἰσθητοῦ Κόσμου. Πῶς νοοῦμε τὴν ἰδιαιτέραν φύσιν τοῦ Πρώτου Θεοῦ; Οὗτος παρουσιάζει τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἱεροῦ (holy) τουθόπερ σημαίνει ὅτι τελικῶς δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῇ εἰς οὐδεμίαν λογικὴν ἢ φυσικὴν κατηγορίαν καθὼς ἡ φύσις του εἶναι μερικῶς ἀκατανόητος ὅτε προσεγγίζεται διὰ τῶν μεθόδων τῆς λογικῆς, δηλαδὴ, ἐμφανίζεται ὡς ἀλλότριον, ὅλως ἄλλον (wholly other), “mysterium tremendum”, ὅποτε ὑπάρχει ἐν τέλει ἐν ἀμετάθετον ὄριον εἰς τὴν κατανοήσιν του πέραν τοῦ ὁποῖου παραμένει «ἄρρητος» (ὄρος τοῦ Ἀλβίνου καὶ τοῦ Πλωτίνου) καὶ ἡμεῖς ὀφείλομε νὰ ἰστάμεθα «σεβόμενοι ἐκείνην τὴν ἀμήχανον ἀγνωσίαν» (Δαμάσκιος) —ἢ «πρωταρχικὴ φύσις» αὐτοῦ κατὰ τὸν Whitehead. Ὁμοίως, κατὰ τὰ Χαλδαϊκὰ λόγια ὁ Πρῶτος Θεός, «αὐτογένεθλος» καὶ «ἀγήραος», βεβαίως, ἀναφερόμενος ὡς «Πατήρ», «Πατὴρ πατέρων», «Μονάς», θεωρεῖται «ἄρρητος» καὶ «ἀφθεγκτότατος» ὡς πρὸς τὴν προσωπικότητά του, ἀπο-

μονωμένος από πᾶσαν ἄλλην ὄντοτητα τοῦ ιδεώδους ἢ τοῦ αἰσθητοῦ Κόσμου, ὅμως χωρὶς νὰ ἔχη ὁ ἴδιος ἄμεσον ἐξωτερικὴν δραστηριότητα στρέφει πρὸς τὰ κάτω τὴν κυρία τριάδα τῶν ιδιοτήτων του, «Τριάς πρώτη», «Μονάδα γὰρ σε τριούχον ἰδὼν ἐσεβάσσατο κόσμος»: Δύναμις (ἢ δεξαμενὴ τῆς ἐνεργείας τοῦ Κόσμου, διὸ ὁ Πατὴρ καλεῖται «πηγὴ πηγῶν»), Νοῦς (πατρικὸς νοῦς), Βουλή (βούλησις), καὶ δημιουργεῖ τὸν νοητὸν Κόσμον «εἰς τὸ κάτω τείνειν ἀκτῖνας ἀγητάς» καὶ διοικεῖ τὸ πᾶν «νεύματι θείῳ». Βεβαίως, τὸ περιεχόμενον τοῦ «πατρικοῦ νοῦ» εἶναι αἱ Ἰδέαι: «Νοῦς πατρὸς ἐρροίζησε νοήσας ἀκμάδι βουλή παμμόρφους ιδέας, πηγῆς δὲ μιᾶς ἅπο πᾶσαι ἐξέθορον· πατρόθεν γὰρ ἔην βουλή τε τέλος τε... ἀρχεγόνους ιδέας πρώτη πατρὸς ἔβλυσε τάσδε αὐτοτελῆς πηγῆ. (Kroll 23)».

Ἐς σημειωθῆ ὅτι αὐτὴ ἡ ἀλλοτριότης δὲν εἶναι ὄντολογικὴ, ἀλλὰ εἶναι ἐπιστημολογικὴ. Ὅθεν λέγομε ὅτι κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Θρησκείαν ὑπάρχει ὑπερβατικότης τοῦ Πρώτου Θεοῦ ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἐμπειρίαν (God transcends human experience) καὶ γενικώτερον, ὑπερβατικότης ὡς πρὸς τὴν οἰανδήποτε δυνατὴν ἐμπειρίαν τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου ἀλλὰ καὶ τῶν κατωτέρων αὐτοῦ ὑποστάσεων τοῦ ιδεώδους κόσμου. Ἐς σημειωθῆ ὅτι ἡ ὑπερβατικότης τοῦ Πρώτου Θεοῦ ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἐμπειρίαν δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς ὑπερβαίνει κάθε δυνατὴ ἀνθρωπίνην ἐμπειρία ὡς τὴν στιγμιαίαν θέασίν του περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ὁ Πλωτῖνος (ἢ τοῦ ἀγαθοῦ εἴτε γνῶσις εἴτε ἐπαφή). Ὡς πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἢ ἑλληνικὴ ἀντίληψις συμφωνεῖ πλήρως μὲ τὰ συνήθη πανθεϊστικὰ συστήματα, ἐνῶ τὰ θεϊστικὰ συστήματα ἐδῶ εὐρίσκονται εἰς λίαν δυσχερῆ λογικο-φιλοσοφικῶς θέσιν διότι οὕτως ἢ ἄλλως ἡ ὄντολογικὴ ὑπερβατικότης ἀποκλείει τὴν κατανόησιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἄρα τὰς διαπροσωπικὰς σχέσεις του μετὰ τῶν ἀνθρώπων, σημεῖον ὅμως τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸν ἄξονα τῆς θρησκευτικότητός των. Εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν δὲν ἀναπτύσσονται διαπροσωπικαὶ σχέσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ὑποστάσεων τοῦ ιδεώδους Κόσμου· διαπροσωπικαὶ σχέσεις ἀναπτύσσονται μεταξύ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν Θεῶν τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Εἰς τὸν Πανθεϊσμόν, ἐξ ὀρισμοῦ δὲν ἀναπτύσσονται διαπροσωπικαὶ σχέσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς Πρώτης Ἀρχῆς καθὼς αὐτὴ δὲν εἶναι κατ' οὐδένα τρόπον προσωπικὴ (personal).

Ὡς πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῆς Ἀνατολῆς, πλειστάκις ἀναφέρεται ὡς πανθεϊστικὴ ἢ κινεζικὴ ἀντίληψις κατὰ τὴν ὁποίαν, ὡς γράφει ὁ Shu Hsien Liu, «ὁ Οὐρανὸς εἶναι ὑπερβατικὸς ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι εἶναι ἡ περιλαμβάνουσα τὰ πάντα δημιουργικὴ ἐνεργεια ἢ ὁποία δρᾷ ἀκαταπαύστως εἰς τὸν Κόσμον. Ἄλλ' ὁ Οὐρανὸς εἶναι ἐνδοκοσμικὸς ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι διεισδύει βαθέως καὶ ὑπάρχει εἰς κάθε σημεῖον τῆς φυσικῆς τάξεως. Ὁ Οὐρανὸς ἐπ' οὐδενὶ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς κάτι πλήρως ἐκτὸς φύσε-

ως, ἀντιθέτως, εἶναι αὐτὸ ἐκ τοῦ ὁποίου συνίσταται τὸ στημόνι καὶ τὸ ὑφάδι τῆς φύσεως». Εἶναι φανερὸ ὅτι ἐδῶ περιγράφεται ὁ ἰδεώδης Κόσμος τοῦ Ἑλληνισμοῦ περιγραφόμενος κατὰ τρόπον φιλοσοφικῶς ἀπαράδεκτον ὡς ἐνιαία ὄντοτης «Οὐρανός». Οὕτως ἀναφέρονται, «ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια» τῆς Πρώτης Ἀρχῆς, ἡ «διαρκῆς δράσις» τῆς Τρίτης Ἀρχῆς, ἡ «πανταχοῦ παρουσία» τῆς Τετάρτης Ἀρχῆς, αἱ δύο οὐσίαι (τὸ στημόνι καὶ τὸ ὑφάδι τῆς φύσεως) κ.ο.κ. Σημειωτέον ὅτι ἡ σύγχυσις ἐπιτείνεται καθὼς ὁ Θεὸς Οὐρανὸς ὁ λατρευόμενος εἰς τὸ γνωστὸν ἐν Πεκίνω ὁμώνυμον τέμενος (ιδεὲς ἐκτενῆ περιγραφὴν-ἀνάλυσίν του εἰς τ. 30) δὲν εἶναι παρὰ ὁ ἐφορευὼν ἐπὶ τῆς Κίνας Θεὸς τοῦ αἰσθητοῦ Κόσμου.

Ὅφείλομε νὰ σημειώσωμε ὅτι αἱ ἀνωτέρω ἀρχαὶ τῆς Ἑλληνικῆς Θρησκείας εἶναι λίαν ἱκανοποιητικαὶ θρησκευολογικῶς καθὼς κατὰ τὴν ἄποψιν κορυφαίων φιλοσόφων τῆς θρησκείας, ὡς ὁ Clifford Geertz, ἡ ἱκανότης μιᾶς θρησκείας νὰ λειτουργῆ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὑπαρξιν τάσεως καὶ διαλεκτικῆς σχέσεως μεταξὺ τοῦ ἐνδοκοσμικοῦ καὶ τοῦ ὑπερβατικοῦ, μεταξὺ τοῦ ἔθους καὶ τῆς κοσμοθεάσεως.

**

Φιλοσοφικῶς ἡ Ἑλληνικὴ Θρησκεία χαρακτηρίζεται ὡς «**Μονισμός**». Ὑπάρχουν διάφορα εἶδη Μονισμοῦ καὶ τὸ πλεόν βαρυσήμαντον τούτων εἶναι ὁ Μονισμὸς ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν (substance monism) καὶ εἰς αὐτὸν ὑπάγεται καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Θρησκεία ὡς καὶ ὠρισμένα μόνον πανθειστικὰ συστήματα ὅπως αὐτὸ τοῦ Σπινόζα. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ κάθε τι ἀποτελεῖται ἐξ ἐνὸς εἶδους οὐσίας (one kind of substance). Συνήθως εἰς τὰ μονιστικὰ συστήματα τὰ ὁποῖα δέχονται ὑπερβατικὴν Πρώτην Ἀρχήν, ὡς αὐτὸ τοῦ Ἁγίου Σανκάρρα τῆς Βεδάντας τοῦ Ἰνδουισμοῦ ἢ αὐτὸ τὸ Βουδδιστικὸν τοῦ Ναγκαρζούνα, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τοῦ Πλωτίνου, ὡς μόνον εἶδος οὐσίας λαμβάνεται αὐτὸ τῆς «ἀύλου» οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἢ τῆς Πρώτης Ἀρχῆς καὶ ἐπομένως ἡ ὕλη τοῦ αἰσθητοῦ Κόσμου καταλήγει νὰ ἔχη σκιώδη ὑπαρξιν ἢ ἔτι πλεόν νὰ εἶναι ἐν εἶδος κοσμικῆς ψευδαισθήσεως μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δογματίζεται ὅτι ἡ πραγματικότης δὲν εἶναι ὡς ἐμφανίζεται, τουτέστιν ὑφίσταται εἰς ριζικὸς διαχωρισμὸς μεταξὺ τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς εἰκόνος τοῦ αἰσθητοῦ Κόσμου (appearance/reality distinction). Ἀντιθέτως, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Θρησκείαν δὲν ὑπάρχει διαχωρισμὸς μεταξὺ τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς εἰκόνος τοῦ αἰσθητοῦ Κόσμου διακηρυσσομένης τῆς πραγματικῆς ὑπάρξεως τῆς ὕλης τοῦ Κόσμου διότι ὁ Πρῶτος Θεὸς εἶναι καὶ αὐτὸς «σωματικός» συνιστάμενος ἐκ τῶν δύο θείων οὐσιῶν, τῶν ὁποίων προσέτι ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν. Ὁ «ἀπόλυτος Μονισμός» τοῦ Ἁγίου Σανκάρρα, δηλαδὴ ἡ θέσις ὅτι τὸ πᾶν ἀποτελεῖται οὐχὶ ἐξ ἐνὸς εἶδους οὐσίας ὡς πρεσβεύει ὁ συνηθὴς Μονισμὸς, ἀλλὰ ἐκ μιᾶς οὐσίας, τὸν ὀδηγεῖ ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν ἄποψιν

ὅτι μόνον τὸ Βράχμαν (ἡ Πρώτη Ἀρχή) ὑπάρχει τῶ ὄντι καὶ ὅτι αἱ οἰαιδήποτε ἄλλαι πεπερασμένα ὑπάρξεις ὅπωςδήποτε ταυτίζονται πρὸς αὐτό. Ἀντιθέτως, εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν αἱ πεπερασμένα ὑπάρξεις τοῦ αἰσθητοῦ Κόσμου ἔχουν πραγματικὴν ὑπόστασιν· αὐτὸ δὲ κατοχυρώνει τὴν ἀτομικὴν ὑπαρξιν τῶν Ἀνωτέρων Κόσμων.

**

Τὰ θεϊστικά συστήματα δογματίζουν —καὶ τοῦτο εἶναι sine qua non στοιχείον των— ὅτι ὁ Πρῶτος Θεὸς εἶναι «**πρόσωπον**» καὶ μὲ αὐτὸ πρακτικῶς ἐννοοῦν ὅτι εἶναι προσωπικότης ἀνθρωπομορφικοῦ τύπου ὡς ἐμφανίζεται οὗτος στὴν Βίβλον. Πολλοὶ χριστιανοὶ φιλόσοφοι διακηρύσσουν μάλιστα ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ εἶναι τὸ Θεῖον πρόσωπον διὰ νὰ εἶναι «τέλειον ὄν»· ἐνῶ βεβαίως φιλοσοφικολογικῶς εἶναι ἄτοπον τὸ Θεῖον νὰ εἶναι ἀνθρωπομορφικὴ προσωπικότης. Τὰ πανθεϊστικά συστήματα εὐρισκόμενα ἐδῶ εἰς τοὺς ἀντίποδας τοῦ θεϊσμοῦ, δὲν δέχονται συνήθως καὶ ὅτι ἡ Πρώτη Ἀρχὴ των εἶναι ὄντοτης. Διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν ὁ Θεὸς δὲν εἶναι οὔτε ἀνθρωπομορφικὴ προσωπικότης, οὔτε ἀπρόσωπος δημιουργικὴ ἀρχή. Οὗτος διαθέτει τελείαν νόησιν καὶ τελείαν βούλησιν καὶ ἀσφαλῶς εἶναι τὸ ὄντως ὄν, «παντελής» κατὰ τὸν Ἀλβῖνον, ἰδέα ἰδεῶν κατὰ τὰ Λόγια: «ἐν εἶδεσιν εἶδος ὑπάρχων». Ὁ Πρῶτος Θεὸς ἀποτελεῖ ὄντοτητα ἀντίστοιχον ὡς πρὸς τὴν αὐτάρκειαν πρὸς αὐτὴν τοῦ παρμενιδικοῦ ὄντος, ὡν κατὰ τὸν Ἀλβῖνον «ἐπέκεινα αὐταρκειας», ὅμως αἰσθάνεται πληρότητα ὅταν ἐκφράζει, ὡς εἷς καλλιτέχνης, εἰς τὴν ὕλην τὸ περιεχόμενον τῆς νοήσεώς του, τουτέστιν τὸν Κόσμον τῶν Ἰδεῶν: «ἐγέννησε [τὸν Κόσμον] διανοηθείς... ἐκ γῆς καὶ πυρὸς ἐποίησεν [δηλ. ἐκ τῶν δύο οὐσιῶν]» γράφει ὁ Ἀλβῖνος συμφωνῶν πλήρως πρὸς τὴν Ἀριστοτελικὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ. Ἐδῶ ἡ ἑλληνικὴ ἀντίληψις συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν σήμερον φιλοσοφίαν τοῦ Πανενθεϊσμοῦ (Panentheism) καθ' ἣν ὁ αἰσθητὸς Κόσμος εἶναι μία ἔκφρασις τοῦ Θεοῦ (a self-expression of God) ἢ πλεον συγκεκριμένως: ὁ Whitehead ἀπαντῶν στὸ ἐρώτημα ἐὰν ὁ Θεὸς ἄνευ Κόσμου εἶναι ἀνώτερος, κατώτερος ἢ ἴσος μὲ τὴν κατάστασιν συνυπάρξεως Θεοῦ καὶ Κόσμου λέγει ὅτι στὸν Θεὸν διακρίνομε τὴν ἀμετάβλητον πρωταρχικὴν φύσιν-primordial nature (τὴν καθ' ἡμᾶς ἄρρητον) καὶ τὴν ἐκπεφρασμένην-consequent, ἣτις εὐρίσκεται ἀενάως εἰς διαδικασίαν διηνεκοῦς πραγματώσεως (in process of never-ending actualization) διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ Κόσμου. Ὁ Θεὸς ἄνευ τοῦ Κόσμου εἶναι μὲν πλήρης ἀλλ' «ἀφηρημένος, ὑπολειπόμενος εἰς πραγμάτων» ὅμως ὁ Θεὸς πρωταρχικῶς καὶ αἰδίως δημιουργεῖ ὅποτε πάντοτε ἦτο συγκεκριμένος καὶ πραγματικός.

Αἱ δύο οὐσίαι

Αἱ δύο δημιουργικαὶ κοσμογονικαὶ οὐσίαι (ἀρχαί, κατὰ τὸν Πρόκλον) ἀπαντοῦν μὲ πλεῖστα ὅσα ὀνόματα ὡς γνωρίζει ἤδη ὁ ἀναγνώστης τῆς *ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ*: ἐδῶ ἄς ἀναφέρομε τὰ συνηθέστερα: Πέρασ καὶ Ἄπειρον, Εἶδος καὶ Οὐσία, Ἐν καὶ Ἀόριστος Δυάς, Εἶδος καὶ Ὑλη, Ταῦτὸν καὶ Ἐτερον, Ὀρφικὸν ὕδωρ καὶ Ὀρφικὴ γῆ, Αἰθῆρ καὶ Χάος ἢ Χάσμα κ.ο.κ., Αὐτὰς ἡμεῖς ὀνομάζομε συνήθως, κατὰ τὸ 35A τοῦ Τιμαίου, ὡς Συνεχῆ καὶ Μεριστὴ Οὐσία, ὅταν ἐννοοῦμε ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὸ δημιουργικὸν τῆς ὕλης εἶναι τῶν ἢ γενικώτερον ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ αἰσθητοῦ Κόσμου παρουσίαν τῶν. Ὅταν ἀναφερόμεθα εἰς αὐτὰς ὡς τὸ ὑπόστρωμα τοῦ καθόλου Κόσμου συνήθως καλοῦμε αὐτὰς Ὀρφικὸν ὕδωρ καὶ Ὀρφικὴ γῆ κατὰ τὸ Ὀρφικὸν «δύο ταύτας ἀρχὰς ὑποτιθέμενος (ὁ Ὀρφεύς) πρῶτας, ὕδωρ καὶ γῆν».

Αἱ δύο οὐσίαι ἀποτελοῦν τὸ ὑπόστρωμα τοῦ σύμπαντος Κόσμου. Αὐταὶ ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ Πρώτου Θεοῦ (συνισταμένου ὑποχρεωτικῶς ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ἐξ εἰδους καὶ οὐσίας) ἐκ τοῦ ὁποῖου συνεχῶς ὑπερεκχειλίζουσαι ἀπορροεῖν (ἐδῶ ἰσχύει ἡ θεωρία τῶν ἀπορροῶν) ἀποτελοῦσαι τὸ ἄπειρον ὑπόστρωμα καὶ τὴν πρωθύλην τοῦ Κόσμου (λέγει τοίνυν ὁ ἐν Φιλήβῳ Σωκράτης ὡς ἄρα Θεὸς πέρατός ἐστι καὶ ἀπειρίας ὑποστάτης καὶ διὰ τούτων ἀπαντα τὰ ὄντα μιγνύς παρήγαγε: *Πρόκλου Πλατωνικὴ Θεολογία*, Γ 30, 19). Ὡς λέγουν τὰ Λόγια, «ἡ ὕλη πατρογενῆς ἐστι καὶ ὑπέστρωται τῷ σώματι [ἀποτελοῦσα τὸ ὑπόστρωμα τοῦ σώματος τοῦ Κόσμου], τὸ δὲ σῶμα δυνάμεις δὲ διαφόρους λαβὼν εἰς τέτταρα στοιχεῖα διηρέθη, ἐξ ὧν ὁ σύμπας ἐμορφώθη κόσμος». Αἱ οὐσίαι προϋπάρχουν ἀπάντων τῶν στοιχείων τοῦ Κόσμου οὔσαι ἢ πρωταρχικὴ ἀπορροὴ τῆς Πρώτης Ἀρχῆς (τὰς δὲ ἀπ' αὐτῆς καὶ μετ' αὐτὴν προελθούσας δυοειδεῖς ἀρχὰς θεωρήσωμεν. Τί γὰρ ἄλλο μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς ὅλης θεότητος ἢ τὴν δυάδα τῶν θείων διακόσμων ἀρχῶν ἀνάγκη τετάχθαι... αἱ δύο τῶν ὄντων ἀρχαὶ πρὸ τῆς μεθέξεως καὶ τῆς εἰς τὰ ὄντα συμμίξεως αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς ὑπάρχουσιν αἰτίαι τῶν ὄλων - Πρόκλος). Βεβαίως, ὅχι μόνον ὁ αἰσθητὸς Κόσμος ἀλλὰ καὶ σύμπας ὁ ἰδεώδης Κόσμος σχηματίζονται ἐκ τῶν δύο οὐσιῶν: «Ἐκ γὰρ τούτων τῶν δύο ἀρχῶν ἀπαντα μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων τὴν εἰς τὸ εἶναι πρόοδον ἔσχε. Καὶ γὰρ ὁ αἰὼν αὐτὸς [ἢ αἰωνιότης ἢ ἰδίᾳ] ἅμα καὶ πέρατος μετέχει καὶ ἀπειρίας... Καὶ ὁ νοῦς [ὁ Δεύτερος Θεός] ... τοῦ πέρατός ἐστιν ἔκγονος καί... τῆς ἀπειρίας. Καὶ ἡ ψυχὴ [ὁ Τρίτος Θεός]... ὑπὸ τὴν τοῦ πέρατος οὐσίαν ἀνάγεται... (καὶ) ὑπὸ τὴν τῆς ἀπειρίας τάξιν τελεῖ (*Πρόκλου Πλατωνικὴ Θεολογία*, Γ 33, 4-20).

Αί δύο ουσίαι ἐρχόμεναι εἰς εἰδικὴν κατάστασιν, εἰς τὸ δημιουργικὸν τῆς ὕλης εἶναι των, καὶ ἐμφανιζόμεναι ὡς Συνεχῆς καὶ Μεριστὴ οὐσία παράγουν τὸν αἰσθητὸν Κόσμον.

Ὁ Δεύτερος Θεός

Ὁ ιδεώδης Κόσμος τῆς Ἑλληνικῆς Θρησκείας διακρίνεται εἰς τέσσαρας Ἀρχὰς ἢ τρεῖς Θεοὺς καθὼς ὁ Δεύτερος θεὸς εἶναι (ὄρος τοῦ Ἀλβίνου) «διττός» ἐνσωματώων τὴν Δευτέραν καὶ τὴν Τρίτην Ἀρχήν: «Ὁ Νοῦς τοῦ Πλωτίνου ταυτίζεται μὲ τὸν Δημιουργὸν περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος εἰς τὸν Τίμαιον τοῦ Πλάτωνος, περιέχει ὁμως μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὰς ιδέας... - Κ.Δ. Γεωργούλης».

Ἡ Δευτέρα Ἀρχὴ ἀποτελεῖ τὴν ἄνω πλευρὰν τοῦ Δευτέρου Θεοῦ ἣτις ἐστραμμένη πρὸς τὸν Θεὸν λαμβάνει ἐξ αὐτοῦ τὸν πλοῦτον τοῦ Κόσμου τῶν Ἰδεῶν καὶ τὸν περι-κλείει ἐντὸς τοῦ ἰδικοῦ του νοῦ: «Ἀναγκαῖον καὶ ἐν νῶ τὸ ἀρχέτυπον πᾶν εἶναι καὶ κόσμον νοητὸν τοῦτον τὸν νοῦν εἶναι, ὃν φησι ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ (Ἐνν. 5, 9, 5)». Ἡ Τρίτη Ἀρχὴ ἐκφράζεται διὰ τῆς κάτω πλευρᾶς τοῦ Δευτέρου Θεοῦ ἢ ὁποία οὔσα ὁ Δημιουργὸς τοῦ Τιμαίου στρέφεται πρὸς τὸν αἰσθητὸν Κόσμον τὸν ὁποῖον παράγει φέρουσα εἰς τὸ δημιουργικὸν τῆς ὕλης εἶναι των τὰς δύο οὐσίας αἱ ὁποῖαι ὡς Συνεχῆς καὶ Μεριστὴ οὐσία παράγουν τὸν αἰσθητὸν Κόσμον κατὰ τὸ 35A τοῦ Τιμαίου.

Ὁ Δεύτερος καὶ ὁ Τρίτος Θεός εἶναι «αὐθυπόστατοι» καὶ «αὐτοτελεῖς», ὡς ἐτόνιζε ὁ Ἰάμβλιχος, Ὑποστάσεις (ὑπόστασις = πραγματικὴ ὑπαρξις) κατὰ τὸν Πλωτῖνον, καὶ οὐχὶ προβολαὶ ἢ ἐμφανίσεις ἢ ἀποκαλύψεις (self-manifestations) ἄνω-τέρων αὐτῶν ὑποστάσεων, τουτέστιν τοῦ Πρώτου Θεοῦ.

Ὁ Δεύτερος Θεὸς δημιουργεῖται διὰ γενέσεως χωρὶς τοῦτο νὰ ἐμποδίζη τὴν αἰωνιότητά τοῦ Πρώτου Θεοῦ ὅπως ἐπρέσβευε ὁ Πλωτῖνος καὶ διὰ τοῦτο δημιουργήσας τὴν μὴ ἱκανοποιητικὴν θεωρίαν τῶν ἀπορροῶν. Ὅπως ὁ Πρῶτος Θεὸς γεννᾷ ἄνευ διασπορᾶς τῆς ἐνεργείας του ἢ ἐλαττώσεως τῆς οὐσίας του τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Δεύτερος καὶ Τρίτος Θεὸς παραμένουν ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ τὴν παραγωγὴν των. Αὐτοὶ παράγουν βουλητικῶς καὶ γνωρίζουν τὴν παραγωγὴν των (ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἄποψιν τῶν ἀπορροῶν)

Ὁ Δεύτερος Θεὸς δύναται ἐν πολλοῖς νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ δευτέρα Ὑπόστασις (Νοῦς) τοῦ Πλωτίνου καθὼς «Ὁ Νοῦς τοῦ Πλωτίνου ταυτίζεται μὲ τὸν Δημιουργὸν περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος εἰς τὸν «Τίμαιον» τοῦ Πλάτωνος, περιέχει ὁμως μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὰς ιδέας... - Κ.Δ. Γεωργούλης».

Ὁ Νοῦς κατευθύνεται πρὸς δύο ἀντικείμενα. Τὸ πρῶτον εἶναι ἀφ' ἐνὸς τὸ Ἐν (Πρώτη Ἀρχή), τὸ ὁποῖον νοεῖ ἀτελῶς, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός του ὡς νοητὸν ἢ αἰ Ἰδέαι. Αὗται δὲν εὐρίσκονται ἐκτὸς τοῦ Νοῦ, ἀλλὰ μέσα εἰς αὐτόν: «Ἀναγκαῖον καὶ ἐν νῶ τὸ ἀρχέτυπον πᾶν εἶναι καὶ κόσμον νοητὸν τοῦτον τὸν νοῦν εἶναι, ὃν φησι ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ». Ὁ Νοῦς ἀτενίζει τὸν Πρῶτον Θεὸν διότι κατὰ τὸν Πλωτῖνον κάθε τι ποθεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν αἰτίαν του («Ἐπιστροφή») καὶ οὕτως ἐρμηνεύεται καὶ ὁ πόθος τῶν ὄντων τοῦ αἰσθητοῦ Κόσμου τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀναπτύξει τὴν συνείδησιν, ὡς ὁ ἄνθρωπος, νὰ ἐξελιχθοῦν ὀδεύοντα πρὸς τὴν μίμησιν τοῦ Ἀγαθοῦ τὸ ὁποῖον ὡς λέγει ὁ Ἀλβίνος εἰς τὸν Διδασκαλικόν: «ὡς τὸ ὀρεκτὸν κινεῖ τὴν ὄρεξιν ἀκίνητον ὑπάρχον». Ὅθεν ὁ Πλωτῖνος διακρίνει δύο στάδια εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ Δευτέρου Θεοῦ. Στὸ πρῶτον, τῆς «Προόδου», ἓνα ἄμορφον καὶ ἄπειρον ρεῦμα ζωῆς ἐκρέει ἐκ τοῦ Ἐνός. Κατόπιν, ὑπάρχει τὸ στάδιον τῆς «Ἐπιστροφῆς», ὅπου ὁ Νοῦς στρέφεται πρὸς τὴν ἐνατένισιν τοῦ Ἐνός καὶ οὕτω λαμβάνει μορφήν καὶ τάξιν (Ἐνν. III, 8, 7, 17. VI, 9, 2, 33-43).

«Ὁ Νοῦς εἰς τὸ πλατωνικὸν σύστημα ἐγκλείει ὅλον τὸν πλοῦτον τοῦ νοητοῦ κόσμου. Στρεφόμενος πρὸς τὸν ἑαυτόν του βεβαιώνεται ὅχι μόνον περὶ τῆς ἰδικῆς του ὑπάρξεως, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ὑπάρξεως ὀλοκλήρου τοῦ νοητοῦ κόσμου. Ὁ Νοῦς δὲν εἶναι ἀφαιρετικῶς νοουμένη λογικὴ ὑπόστασις ἀλλ' ἀποτελεῖ νοητὸν κόσμον πλήρη ζωῆς, αἰωνιότητος καὶ μακαριότητος... - Κ.Δ. Γεωργούλης».

Τὰ Χαλδαικὰ Λόγια περιγράφουν ἀναλόγως τὸν Δεύτερον Θεὸν («Νοῦς δευτέρος», «Δημιουργὸς τοῦ παντός») καὶ τὴν προέλευσίν του: «πάντα δὲ ἐξετέλεσσε πατήρ καὶ νῶ παρέδωκε δευτέρῳ». Βεβαίως, «πάντα ἐξετέλεσσε πατήρ» «οὐ γὰρ ἐς ὕλην ἀλλὰ νῶ» καὶ τὰ νοητικὰ σχέδια τοῦ Πατρὸς πραγματοποιεῖ ἐπὶ τῆς ὕλης, «αἰσθησιν δ' ἐπάγειν κόσμοις», διὰ τῶν Ἰδεῶν, «τεχνώμενος ἄφθιτον ὕλην... ὅτε σφε τύποισι ἔδησας», ὁ Δεύτερος Θεὸς καλούμενος «κόσμου τεχνίτης», «ἐργοτεχνίτης». Τὰ Λόγια τονίζουν τὸ «διττόν» τοῦ Δευτέρου Θεοῦ ὄντος ἀφ' ἐνός «νοῦς νοός» καὶ ἀφ' ἑτέρου «κόσμου τεχνίτης»: διὰ παράδειγμα, γράφει ὁ Πρόκλος παραθέτων ἀποσπάσματα τῶν Λογίων (*Εἰς Κρατύλον*, 51, 26): «Καὶ ἡ μυστικωτάτη παράδοσις καὶ αἰ παρὰ τῶν Θεῶν φῆμαι [δηλ. τὰ Λόγια] λέγει ὡς “Δυὰς παρὰ τῶδε (τῶ δευτέρῳ νῶ) κάθηται” καὶ φησὶν “Ἀμφοτέρων γὰρ ἔχει· νῶ μὲν κατέχει τὰ νοητά, αἰσθησιν δ' ἐπάγειν κόσμοις”. Καὶ τί δεῖ λέγειν; αὐτόθεν γὰρ αὐτὸν προσαγορεύει “δὶς ἐπέκεινα”... καὶ ὅλον αὐτὸν διὰ τῆς δυάδος εὐφημεῖ». Ὁ Ψελλὸς ἐξηγεῖ ὅτι ὁ Δεύτερος Θεὸς «καλεῖται “δὶς ἐπέκεινα” ὅτι δυαδικὸς ἐστί» ἐνῶ ὁ Πρῶτος Θεὸς καλεῖται “ἅπαξ ἐπέκεινα” ἐπειδὴ εἶναι «ἐνοειδής» καὶ «ἀδιαίρετος», «ἀμιστύλλευτος», καὶ ἀπλοῦς, «ἀμερής».

Ὁ Τρίτος Θεός

Ὁ Τρίτος Θεός, ὁ ὁποῖος ἔχει ἔμμονον παρουσίαν ἐντὸς τοῦ αἰσθητοῦ Κόσμου ἐνσωματώνει τὴν Τετάρτην Ἀρχὴν ἣτις εἶναι ἡ Ψυχὴ τοῦ κόσμου τοῦ *Τιμαίου* ἢ ἡ “δευτερεύουσα ψυχὴ” τοῦ Πλωτίνου ἢ ὁποῖα εἶναι ἡ Φύσις: (Ἐνν. 3, 8, 4: : «ἢ λεγομένη φύσις ψυχὴ οὕσα, γέννημα ψυχῆς προτέρας»). «Τὴν τρίτην ὄντολογικὴν βαθμίδα διὰ τὸν Πλωτίνον ἀποτελεῖ ἡ ψυχὴ. Ὅπως ὁ Νοῦς εἶναι εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Ἐνὸς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ψυχὴ τυγχάνει εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Νοῦ. Τὴν ψυχὴν τὴν γεννᾷ ὁ Νοῦς... Ἡ ψυχὴ ἀνήκει εἰς τὸν ὑπεραισθητὸν κόσμον καὶ ἀποτελεῖ τὴν μεσάζουσαν ὄντοτητα μεταξὺ τῆς νοητικῆς καὶ αἰσθητικῆς οὐσίας. Παραβαλλομένη πρὸς τὰς βαθμίδας τοῦ πλατωνικοῦ συστήματος ἢ κατὰτάξεις τοῦ Πλωτίνου ἐμφανίζει τὴν ψυχὴν ὡς ἀντιστοιχοῦσαν μὲ τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου, ὅπως τὴν περιγράφει ὁ Πλάτων εἰς τὸν *Τίμαιον*. Ἄλλ’ ἐνῶ ὁ Πλάτων δέχεται μίαν μόνον ψυχὴν τοῦ κόσμου, ὁ Πλωτίνος κάμνει διάκρισιν μεταξὺ μιᾶς ἀρχικῆς ψυχῆς ἰσταμένης πλησίον τοῦ Νοῦ καὶ μιᾶς δευτερογενοῦς τὴν ὁποῖαν ὀνομάζει φύσιν - Κ.Δ. Γεωργούλης».

Ἡ Ψυχὴ τοῦ Κόσμου στρέφεται πρὸς τὸν Δεύτερον Θεόν, ἀκριβῶς ὅπως αὐτὸς στρέφεται πρὸς τὸν Πρῶτον Θεόν, θεωμένη τὰς Ἰδέας καὶ «ἐκ τῆς τοιαύτης θέας καθίσταται ἡ ψυχὴ μεστή “σπερματικῶν λόγων” οἵτινες κάμνουν αὐτὴν ἱκανὴν πρὸς ἐνέργειαν». Ἐκ τῆς Ψυχῆς τοῦ Κόσμου ἀπορρέει (ἐδῶ ἰσχύει ἡ θεωρία τῶν ἀπορροῶν) ὁ Λόγος ὁ ὁποῖος διαποτίζει ἀπαξάπαντα τὸν αἰσθητὸν Κόσμον καὶ εἶναι ὁ φορεὺς τῶν Ἰδεῶν. Ἡ Ψυχὴ τοῦ Κόσμου ἐπίσης περιβάλλει τὸν αἰσθητὸν Κόσμον ὡς ὁ προαναφερθεὶς κινεζικὸς Θεὸς Οὐρανός: «κύκλω τε αὐτὸν (τὸν οὐρανόν) ἔξωθεν περικαλύψασα (*Τίμαιος*, 36, 3)».

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἄποψιν τοῦ Πλωτίνου, αἱ ἀτομικαὶ ψυχὰι δὲν ἀποτελοῦν ἀπεικασματα τῆς Ψυχῆς τοῦ Κόσμου ἀλλὰ ὕλικὰς δημιουργίας.

Τὰ Χαλδαϊκὰ Λόγια ἀναφέρουν τὴν Ψυχὴν τοῦ Κόσμου καὶ ὡς «Ἐκάτην» κατ’ ἀναλογίαν πρὸς τὴν προσωπικὴν Θεὰν τὴν Κυρίαν (ὑφισταμένην, βεβαίως, τῆς Περσεφόνης) τοῦ ἰδικοῦ μας Κόσμου τῆς συνήθους συνειδήσεως καὶ τὴν περιγράφουν ὡς «αὐθυπόστατον» καὶ φορέα τῆς νοήσεως τοῦ Πατρός, «νόημα πατρικόν», «Ἐννοιαὶ πατρὸς αἶδε, μεθ’ ἃς ἐμὸν εἰλυμένον πῦρ», καὶ τονίζουν τὴν τετραπλὴν παρουσίαν τῆς ἐν τῷ αἰσθητῷ Κόσμῳ (Τριπρόσωπος) ὡς: Ζωὴ ἢ Πηγὴ, τουτέστιν μεταφορεὺς τῆς ἐνεργείας τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν αἰσθητὸν Κόσμον, «ἐκδότις πυρὸς ζωηφόρου», «Ζωοδόχος Πηγὴ», «ἀρχή, πηγὴ τε ζωῆς», «ζωογόνοσ, πάντων πηγὴ», «Ὅτι ψυχὴ πῦρ δυνάμει Πατρὸς οὕσα φαεινόν, ἀθανατὸς τε μένει καὶ ζωῆς δεσπό-

τις ἐστίν... (Kroll 47)». Βεβαίως, παρὰ τὴν συνεχῆ ἐκροὴν ἐνεργείας παραμένει, ὡς αἱ ἄλλαι Ὑποστάσεις, ἐνεργειακῶς ἀμετάβλητος, «πηγὴ τὸ παρθένον οὐ προίεισα», «παρθένος πηγὴ». Ψυχὴ, Φύσις (ἢ Ἀνάγκη, τουτέστιν φορεὺς τοῦ φυσικοῦ νόμου) καὶ Εἴμαρμένη (ἐνίοτε ἀναφέρεται χωριστά-Τετραπρόσωπος).

Ὁ Λόγος

Ὡς πρὸς τὸν Λόγον κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἀντίληψιν, γράφει ὁ R.T. Wallis (Neoplatonism, Duckworth, London, 1972, p. 68):

«Ὁ Λόγος: Αὐτὸς ὁ ὅρος εἶναι ὁ πλέον βασικὸς καὶ ὁ πλέον περιπεπλεγμένος τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας. Οὗτος ἀποτελεῖ τὸ ρηματικὸν οὐσιαστικὸν τοῦ ρήματος λέγειν καὶ σημαίνει ἄλλοτε τὴν “λέξι” ἢ τὴν “ὀμιλία” καὶ ἄλλοτε τὴν “σκέψι”, τὸ “αἴτιον” ἢ τὴν “ἀρχή” καὶ καταλήγει κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν νὰ ἐκφράζη τὴν “λογικὴν” τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς ἀντικειμένου ἢ τὴν “μορφοποιουῖσα ἀρχή” καὶ ἐπιπλέον πολλὰς ἄλλας συναφεῖς ἐννοίας. Εἰς τὸν Πλωτῖνο ὅλα αὐτὰ αἱ ἔννοιαι συνέρχονται δημιουργοῦσαι μίαν νοητικὴν σύλληψιν ἐξαιρετικῶς πλουσίαν καὶ πολυσχιδῆ, ἢ ὅποια ὅθεν εἶναι καλύτερον νὰ παραμένῃ ἀμετάφραστος καθὼς τόσον ὁ Πλωτῖνος ὅσον καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς συνήθως διὰ τοῦ ὅρου τούτου νοοῦν συγχρόνως πλείστας τῶν ἀνωτέρω ἐννοιῶν. Ἐδῶ ὅμως μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ Λόγος ὡς μεταφυσικὸς ὅρος. Ὑπ’ αὐτὴν τὴν ἐννοιαν χρησιμοποιεῖται κανονικῶς εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς Ψυχῆς... ἀλλ’ ἐπίσης χρησιμοποιεῖται διὰ νὰ περιγραφῆ ἢ σχέσις τοῦ Νοῦ [2ος Θεός] μὲ τὸ Ἔν. Ἐδῶ ὁ Λόγος τοῦ Πλωτίνου διαφέρει ἀπὸ τὸν Λόγον τοῦ Φίλωνος καὶ τῶν χριστιανῶν “πατέρων” καθὼς κατ’ αὐτὸν ὁ Λόγος δὲν εἶναι μία ξεχωριστὴ Ὑπόστασις ἀλλὰ ἐκφράζει τὴν σχέσιν μιᾶς Ὑποστάσεως μετὰ τὴν πηγὴν τῆς ἢ μετὰ τὰ παράγωγά της ἢ καὶ μετὰ ἀμφοτέρω ἀνωτέρω συγχρόνως... Ἐφαρμοζόμενος εἰς τὴν σχέσιν τὴν ὅποیان ἔχει μίαν Ὑπόστασις μετὰ τὰ παράγωγά της ὁ Λόγος κανονικῶς ἐξυπονοεῖ τὸ “καταστατικὸν σχέδιον” ἢ τὴν “μορφοποιητικὴν ἀρχήν” ἐξ ἧς σχηματίζονται αἱ κατώτεροι πραγματικότητες καὶ ἢ ὅποια ἐπομένως διευθύνει τὴν ἀνάπτυξιν των. Ὡς τοιαύτη ἀρχὴ ὁ Λόγος κυριαρχεῖ εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Πλωτίνου τῆς διακυβερνήσεως τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου ὑπὸ τῆς Ψυχῆς [τοῦ Κόσμου] καὶ προέρχεται ἐκ τῆς Στωϊκῆς σκέψεως. Κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς, καθὼς εἰς τὸ σπέρμα ἐνὸς ἐμβίου ὄντος περιέχονται ἐντὸς τοῦ μικροσκοπικοῦ μεγέθους του ἅπασαι αἱ αἰτιώδεις ἀρχαὶ αἴτινες ἀργότερον θὰ ἐκδηλωθοῦν ὡς ὄριμος ὀργανισμὸς, οὕτω καὶ ὁ κόσμος ἀναπτύσσεται ἐκ τῶν αἰτιωδῶν ἀρχῶν [δηλαδὴ τῶν Ἰδεῶν κατὰ τοὺς πλατωνικοὺς] τῶν εὐρισκομένων ἐντὸς τῆς θείας διανοίας καὶ διὰ τοῦτο αὐτὰ λαμβάνουν τὸ

ὄνομα “σπερματικοὶ λόγοι”. Καθὼς ὁ κόσμος, τόσον διὰ τοὺς Στωϊκοὺς ὅσον καὶ διὰ τὸν Πλωτῖνο, εἶναι ζῶν ὀργανισμὸς, αὐτὴ ἡ σύγκρισις εἶναι κάτι ἐπιπλέον ἀπὸ ἀπλῆ μεταφορά. Ἐν καὶ τὸ “Ἐν οὐδέποτε καλεῖται Λόγος, ὅμως αὐτὴ ἡ σπερματικὴ σύγκρισις εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ νὰ περιγράψῃ τὴν δρᾶσιν τοῦ ὡς “ἐνεργείας ὅλων τῶν πραγμάτων” (Ἐνν. IV, 8, 6, 7-10) ὅμως ἡ εἰκονογραφία τοῦ σπέρματος ἀπαιτεῖ διόρθωσιν. Κατὰ πρῶτον, εὐκόλως ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἀόρατον τῶν θείων Ὑποστάσεων δὲν εἶναι αὐτὸ τοῦ μικροῦ ὄγκου. Δεύτερον, καθὼς ἡ Δημιουργία εἶναι μία αἰδίος διαδικασία, ἡ προπόρευσις τῶν Ὑποστάσεων ἐν σχέσει πρὸς τὰ προϊόντα τῶν εἶναι λογικὴ καὶ ὄντολογικὴ καὶ οὐχὶ χρονολογικὴ. Ἐπίσης δὲν πρέπει ἡ εἰκὼν αὐτὴ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ πρὸς μίαν λανθασμένην ἐξελικτικὴν θεώρησιν τῶν ἀπορροῶν [ἢ τῶν γενέσεων] ἢ ὁποῖα θὰ καθίστα τὸ τελικὸν προῖον ἀνώτερον τῆς αἰτίας του...

»Ἡ πηγὴ τῆς ἐτέρας ἐννοίας τοῦ Λόγου, δηλαδὴ τῆς ἐκφράσεως τῆς σχέσεως μιᾶς ὀντότητος μὲ τὸν παραγωγόν της, εὐρίσκεται εἰς τὴν πλατωνικὴν καὶ Στωϊκὴν ψυχολογίαν. Ἡ ἀναλογία συνίσταται εἰς τὸ ἐξῆς: καθὼς ὁ “προφορικὸς λόγος” ἀποτελεῖ τὴν ἐξωτερικευμένην ἔκφρασιν τῆς ἐσωτερικῆς σκέψεως, τοῦ “ἐνδιαθέτου λόγου”, οὕτω μία Ὑπόστασις ἀπορρέει ἐκ τοῦ προτέρου αὐτῆς καὶ τὸ ἐκφράζει ὑπὸ συνθήκας μεγαλυτέρας πολλαπλότητος καὶ τοιουτοτρόπως τὸ ἀποκαλύπτει εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον (Ἐνν. I, 2, 3, 27-30. πρβλ Θεαίτητος 189E, Σοφιστῆς 263E). “Ὅθεν, ἡ Ψυχὴ τοῦ Κόσμου [3ος Θεός] συνιστᾷ τὸν Λόγον τοῦ Νοῦ [2ος Θεός]...

»Ἐπομένως, αἱ ἀρχαὶ αἱ ὁποῖαι λειτουργοῦν ἐντὸς τοῦ Κόσμου εἶναι Λόγοι ὑπ’ ἀμφοτέρας τὰς δύο ἐννοίας (καὶ ὑπὸ πολλὰς ἄλλας) καὶ ἄρα ὁ ὅρος εἶναι κατάλληλος διὰ νὰ περιγράψῃ τὸν ρόλον τῆς Ψυχῆς τοῦ Κόσμου ὡς μεσάζοντος μεταξὺ τοῦ Ἰδεώδους (νοητικοῦ) καὶ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, μεταφέρουσα στὴν Ὑλὴν τὰς εἰκόνας τῶν Ἰδεῶν τὰς ὁποίας αὐτὴ λαμβάνει ἐκ τοῦ Νοῦ... Ἡ Ψυχὴ τοῦ Κόσμου ἀποτελεῖ μίαν εἰκόνα τοῦ νοητικοῦ κόσμου, τὴν ἀρίστην δυνατὴν εἰκόνα εἰς αὐτὸ τὸ ἐπίπεδον...»

